د امت یو والی

نن ورځ مسلمانان په ټوله نړۍ کې له کړکېچ سره لاس او ګرېوان دي. د دې لوی لامل خپلمنځي اختلافات او مخالفتونه دي. له همدې امله اړتیا ده چې د فکري اختلاف او مخالفت تر منځ توپیر وپېژندل شي او مخالفت له منځه یو وړل شي. پر همدې موضوع د مفتي مُحَمَّد شفیع عثماني رح مهم کتاب: ((**د امت یو والی**))

Ketabton.com

لیکوال: **حضرت مولانا مفتي محمد شفیع عثماني رح**

ژباړه: **ار. ایس. (فراز)**

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتاب په اړه:

د کتاب نوم:	....	وحدت امت
د ژباړې نوم:	....	د امت یو والی
لیکوال:	....	مفتي مُحَمَّد شفیع عثماني رح
ژباړن:	....	رحمت شاه (فراز)
کمپوز:	....	رحمت شاه (فراز)
د ژباړې نېټه:	....	2018 ، 17 ، مارچ ، سه‌شنبه

د ژباړن:

د اړیکې شمېرې:

0093 (0) 78 06 34 838

0093 (0) 76 75 74 834

برېښنالیک:

rsfaraz4@gmail.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لړلیک

سریزه 5
حجة الوداع (د خدای پامانۍ حج) 8
د ناروغۍ علتونه او درملنه 9
په صحابوو او تابعینو کې د نظرونو اختلاف او پوله یې 10
یو شک او ځواب 11
یوه مهمه پېښه ، یو مهم ټکی 12
که د نېکو اسلافو ترمنځ اختلاف وي ، نو خلک څه وکړي! 14
یوه ارزښتمنه وینا 17
د مجتهدو امامانو په اختلاف کې کوم لوری منکر نه وي 17
د اجتهاد شرایط 18
د سنت او بدعت په لانجه کې غوره تګلاره 18
د امت د افتراق اسباب 19
د فکر شېبه 20
د دیني ډلو غلو 23
د پیغمبرانه دعوت له پامه غورځول 24
د پیغمبرانه بلنې څلور عناصر 24
د انبیاوو (علیهم السلام) سپېڅلې تګلاره 26
د نبوت تګلاره او موږ 27
د وینا لنډیز 28
له با مسؤلیته علماوو له درد ډکه غوښتنه 28

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امت اختلافات او د هغو حل 33
د رایې د اختلاف بریدونه 34
سوله او جګړه ، له چا سره 35
د رغونې یوه ناسمه هڅه 36
د نظري اختلاف او جنګ و فساد توپیر 37
د صحابوو او مجتهدو امامانو تګلاره 37
شخړه او سمون 38
د اختلافاتو د خرابیو پر وخت درملنه 39
سمه او ناسمه تګلاره 40
د خپل منځي جګړو او شخړو دوه رکنه 41
د عامو سیاسي او شخصي جګړو علاج 41

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه

نحمده و نصلي علی رسوله الکریم ؛

د پاکستان د مفتي مُحَمَّد شفیع (رحمه الله) مبارک نوم پېژندګلوي ته اړتیا نه لري. مفتي صېب که د خپل علم ، پوهې ، تقوا او د فکري او نظري وسعت له امله د علم د خاوندانو په ټولو فکري مکاتبو کې د قدر او درناوي وړ وو ، نو په عام ولس کې هم په هر چا ګران او زړه ته نږدې وو.

الله تعالی مرحوم مولانا په دیني پوهه مالا مال کړی او په زړه کې یې ورته د اهل سنت پر ټولو فقهي مسلکونو تبحر ور په برخه کړی وو او مرحوم د ژبې او قلم پر مټ په دې هڅه او هاند کې وو چې د مسلمانانو وړتیاوې او صلاحیتونه په خپل منځ کې په فقهي او څنګیزو (فرعي) اختلافاتو کې د ضایع کېدو پر ځای د امت د یو والي د تصور په پخلي او ټینګتن کې وکارول شي. داسې چې اختلافات یوازې تر روا بریدونو پورې وي او په هېڅ ډول هم د مخالفت بڼه خپله نه کړي.

مرحوم مولانا دا خبره په کلکه احساس کړې وه چې کله د نظرونو اختلاف د مخالفت بڼه غوره کړي نو د امت یو والي ته پوخ ګوزار ورکوي او دا افتراق او بېلتون په نړۍ کې د ټول امت د ذلت او سپکاوي لامل ګرځي. مولانا مرحوم په پاکستان کې د اسلامي نظام په ټیکاو او خپرېدا کې د اهل سنت د بېلا بېلو فکري مکاتبو په مخالفتونو خورا زیات ځورېدی. د هغه کره رایه دا وه چې د امت یوالي ته څومره اړتیا چې د پاکستان اهل سنت ډله لري ، ښایي بل کوم هېواد یې ورته ونه لري.

مرحوم مولانا کابو څوارلس کاله پخوا د ((لایل پور- د اوسني فیصل آباد)) په مدرسه کې چې د هېواد په کچه د ((سلفي مسلک- اهل حدیث)) یوه نوموتې مدرسه ده ، د ((امت یو والی)) پر موضوع یې په خورا خوږمن زړه د خپل فکر څرګنداوی وکړ. له دې وروسته یې په همدې موضوع یو ځل بیا هم وینا وړاندې کړه.

دا دواړه ویناوې لومړی ((مکتبه المنبر- فیصل اباد)) او وروسته بیا ((دارالاشاعت – کراچي)) خپرې کړې. د دې ویناوو مهم اقتباسات د ((خدام اسلام ټولنې – ټاؤن شپ لاهور)) د زرګونو په شمېر خپاره او مسلمانانو ته ورسول او لا یې هم رسوي.

د دې خبرې شدیده اړتیا ده چې د مفتي مُحَمَّد شفیع رح کتاب ((د امت یوالی)) په لویه کچه د عامو ، خاصو او په ځانګړې توګه د علم د خاوندانو حلقو ته د رسولو په موخه د یوه اړین کار په حیث پاملرنه وشي. همدې موخې ته په کتو د ((خدام القرآن مرکزي ټولنه – لاهور)) د دې ګټور کتاب لومړی ګڼه خپروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(ډاکټر) ابصار احمد (عفی عنه)

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله وکفی و سلام علی عباده الذین اصطفی.

زما مشرانو او ملګرو! دا خبره یو حقیقت دی او په دې کې کوم ډول عاجزي هم شتون نه لري چې د خپل ژوند له لومړۍ ورځې څخه ، نه وېناوال وم ، نه واعظ او نه لویو غونډو ته په وینا کولو عادي یم. زما ټول ژوند یا په مطالعه او تدریس کې تېر شوی او یا مې د عامو مسلمانانو د اړتیا له مخې په مختلفو کتابګوټو (رسالو) کې د لیکوالۍ په موخه پاڼې تورې کړې. د دې بوختیاوو ترڅنګ زما مشرانو د خپل نېک ګومان له کبله د فتوا لیکلو خدمت را وسپاره چې د ژوند یوه لویه برخه مې په همدې کې تېره شوه.

زموږ قدرمن ((حکیم عبد الرشید اشرف صېب)) د خپل نېک ګومان او پېرزوینې له مخې دلته را وغوښتم او کوم عنوان یې چې ماته د وینا لپاره وسپاره ، هغه څرنګه چې د خپل حقیقت له مخې باوري او څرګند دی چې په هغه کې د دوه لارې کېدو هېڅ ځای نشته ، په همدې ډول زموږ په ټولنه کې د هغه شتون هم داسې نادرکه دی چې خپلې ټولنې ته په کتو په دې موضوع باندې د خولې پرانیستو ړورتیا هم نه را پاتې کېږي. عنوان دا راکړل شوی چې اسلامي امت له داسې یو والي برخمن دی چې وېش نه منونکی دی. دا خبره په خپل ځای بالکل سمه ده او داسې حقیقت دی چې انکار ترې نه شي کېدی ، خو زموږ حالات او پېښې نړۍ ته په واضح ډول څرګندوي چې دا امت هېڅکله هم نه شي یو کېدی.

خپلو حالاتو او د وخت ځانګړتیاوو ته له پام پرته د دې مسئلې په دلایلو خبرې کول یوازې یوه فلسفه ده چې زموږ هېڅ اړتیا پرې نه بشپړېږي. د همدې لپاره غواړم د دې مسئلې پر مثبت اړخ له خبرو کولو زیات د هغې پر منفي اړخ یعنې ((بېلتون او افتراق)) ، علتونو او درملنې رڼا واچوم.

تر کومه ځایه چې د اسلام بلنه د یو والي او د ټولې نړۍ د مسلمانانو بلکې د ټولو انسانانو پر یوه ملت ، یوې کورنۍ او یوې ورورګلوۍ بدلولو په لور ده نو هغه داسې څه نه دي چې کوم مسلمان دې ترې ناخبره وي. د قرآن کریم په څرګندو ټکو ((خلقکم من نفس واحدة)) د آدم علیه السلام اولاده یعنې انسانان ؛ او په ((انما المؤمنون اخوة)) کې یې مسلمانان د یو بل وروڼه ګڼلي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حجة الوداع (د خدای پامانۍ حج)

د حجة الوداع په وروستۍ وينا کې رسول اکرم ص د هغه وخت د مسلمانانو په لويه غونډه کې چې کوم لارښود آرونه بيان کړل په هغو کې يې دا خبره په ډېر ټينګار روښانه کړه چې: ((په اسلام کې د تور او سپين ، عجمي او عربي او داسې نورو هېڅ لوړاوی نشته ، ټول له يوه مور او پلار نه زېږېدلي دي.))

د دې لارښوونې له مخې د جاهليت د هغه يو والي ريښې چې خلکو د نسب ، کورنۍ ، هېواد ، رنګ او يا ژبې پر بنسټ له بېخه و ايستې او يوازې د توحيد او دين يو والی يې رامنځته کړ.

همدا هغه رښتينی يو والی دی چې د ختيځ او لويديځ ټول بني آدم او د بشر ټول وګړي يو ځای کولی ، يو قوم او د يو بل ورونه ګرځولی شي او د کار او زيار پر مټ رامنځته کېدلی شي. د نسب ، هېواد ، رنګ او ژبې پر بنسټ کوم يو والی چې د جاهليت په دور کې رامنځته شوی وو ، د نن ورځې د خيالي روڼ اندۍ په دور کې يو ځل بيا هماغه يووالی نمانځل کېږي. د همدې وحدتونو په اساس د انسانانو په طبقو کې بېلتون رامنځته شوی او بېلتون هم داسې چې د کوم کار يا کوښښ په واسطه له منځه نه شي وړل کېدی. څوک چې تور دی هغه سپين کېدی نه شي ؛دغه راز هغه چې په نسب کې سيد يا شيخ نه وي ، په کار او زيار شيخ يا سيد نه شي کېدی.

اسلام د يوه داسې يو والي په لور بلنه ورکړه چې ټول بشري وګړي بې له کوم خنډ څخه پکې ګډون کولی شي او څنګه چې دا يو والی له يوه رښتيني څښتن ((وحده لا شريک له)) سره د پيوستون او د هغه د دين له خپراوي سره تړلی ، له همدې امله په دې کې شک نشته چې دا يو والی هېڅ ډول وېش ته هم غاړه نه ږدي.

کوم عنوان چې په دې غونډه کې راکول شوی دی د هغه پر مثبت اړخ په همدومره خبرو بسنه کوم. خو اوس دا ګورم چې دا يوه عقيده او باور ګرځېدلی چې په ژبو روان او په کتابونو کې ليکل شوی دی. خو کله چې يوازې د خپل شاوخوا نه ، بلکې د ختيځ او لويديځ د ټولو انسانانو حالاتو ته وکتلی شي نو د هغه بر عکس دا احساسېږي چې په اسلامي ملت کې بېلتون رامنځته شوی. داسې بېلتون چې د يو والي شونتيا يې تر لرې لرې هم نه برېښي. هغه ملت چې د نړۍ ټولو انسانانو ته يې د يوه خدای د منلو له لارې د يو کېدو او د يوې وروګلوۍ بلنه ورکوله: ((يايها الناس اتقو ربکم الذی خلقکم من نفس واحدة — سورة النساء)) هغوی يې يو بېل قوم وګرځول او د خدای منونکي يې د قانون له مخې يو ملت او د يو بل ورونه کړل ، يو موټی يې کړل او يو نه ماتېدونکی ځواک يې وګرځول ؛ خو نن هماغه ملت په ډول ډول تفرقو کې اخته ، له يو بل نه بېزاره او په جګړو بوخت ښکاري. په دې کې د سياسي ډلو ټپلو جګړې ، د نسبي وروړګلويو بېلتون ، د کاروبار او مسلک وېش ، د شتمن او بې وزله توپير لا ړومبی د کرکې بنياد وو ، خو ډېر افسوس د دې دی چې يوازې دين او خدای لمانځنه د نورو د راخپلولو او د نسبي ، نسلي ، هېوادنيو او ژبنيو تفرقو د له منځه وړلو يوه اکسيره نسخه وه ، هغه هم نن زموږ لپاره د جنګ ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

جګړې ، دښمنیو او شخړو وسیله ګرځېدلې چې ټول ملت یې په دیني او دنیوي اعتبار د هلاکت کندې ته ټېل وهلی او له هغې کندې د وتلو هېڅ لار هم نه تر سترګو کېږي. زموږ هر خوځښت د بېلتون او هره ډله د تفرقې عناصر له ځانه سره لېږدوي. او همدا هغه ناروغي ده چې اسلامي امت یې د شمېر له زیاتوالي سربېره له زوال سره مخ کړی. هر قوم په تمه دی چې موږ په خپل ځان کې ور جذب کړي. د مسلمانانو د ژوند هره څانګه له عقایدو نیولې تر اعمالو او اخلاقو ، له فرهنګ او ټولنیز ژوند نه تر معاملاتو او اقتصاد پورې د بېلا بېلو قومونو تر یرغلونو لاندې ده. دښمن قومونه که یوې خواته د حکومت ، واک ، اقتصاد او سوداګرۍ په برخه کې د مسلمانانو خپلواکي را کموي ، نو بل لور ته د ملحدانه تبلیغاتو په وسیله د هغوی عقیدې او اندونه ټکني او د خدای لمانځنې اصول د نوي تعلیم ، فرهنګ ، خواخوږۍ او زړه سواندۍ په عنوان پر هوا پرستۍ بدلوي. زموږ ولس د انګرېزانو د یو نیم سلو کلو په واکمنۍ کې د بېلا بېلو چلونو په واسطه د دین له زده کړې بې برخې او له حقایقو نابلده کړی شو ، او اوس د کورنۍ علمي او فکري شتمنۍ له لاسه ورکولو وروسته کوم څه چې د نورو له خوا راځي ، زموږ ولس هماغه د نېکمرغۍ پانګه بولي ؛ په ځانګړې توګه هغه وخت کله چې د دې تعلیم او فرهنګ په سیوري کې د نفس د بې واګه خواهشاتو او مزو چړچو ډګر هم پرانیستی پروت وي ؛ په دې نازک وخت کې زموږ علما او د فکر او اند څښتنان په خپلو وړو او څنګیزو اختلافونو او په ډېرې بې ارزښته مسایلو کې داسې اخته دي لکه د اسلام پر پولو باندې له کېدونکو یرغلونو چې هېڅ خبر نه وي.

د ناروغۍ علتونه او درملنه

د نن ورځ په دې ناسته کې د ملت غم خوړونکي عالمان ، فاضلان او مفکرین را غونډ شوي دي ، زړه مې غواړي ، د ملت د دې ناروغۍ د علتونو او پر د هغې پر درملنې یو څه رڼا واچوم ؛

ټول را یو ځای دي نن غوټې د زړه دې وسپړه
ښـــــــايي پاتې نه شي بيـــا مينه په ملګرو کې

له هر څه نه مخکې دا څرګندول غواړم چې په نظري مسایلو کې د نظر اختلاف نه تاوان لري ، نه یې د له منځه وړلو اړتیا شته او نه له منځه وړل کېدی شي. د نظر اختلاف نه د اسلامي یو والي ضد دی او نه کوم زیان لري. د نظرونو اختلاف یوه فطري او طبیعي چاره ده چې نه ور څخه د انسانانو کومه ډله تشه پاتې شوې او نه پاتې کېدی شي. د یوې ډلې تر منځ په هر کار او هره خبره د نظر یووالی په بشپړ ډول یوازې په دوو صورتونو کې کېدلی شي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو دا چې په هغوی کې د پوښتنې او ګروېږنې ځوک نه وي چې په مسایلو باندې د فکر کولو له مخې د نظر ورکولو وړتیا ولري ؛ له همدې امله په داسې ټولنه کې یو شخص چې یوه خبره وکړي نو نور ټول له هغه سره له دې امله همغږي کېږي چې له هېڅ ډول نظر ، رایې یا بصیرت څخه برخمن نه وي.

دوهم په هغه صورت کې په بشپړه توګه پر نظر اتفاق کېدی شي چې د ټولنې خلک ضمیر خرڅوونکي او خاینان وي چې د خبرې په ناسموالي او زیان باندې له پوهېدو سربېره هم یوازې د نورو خلکو د مراعت او زړه ساتنې له امله خپل اختلاف نه څرګندوي.

او چېرته چې هم عقل وي او هم ربښتینولي ، هلته دا ناشوني ده چې د هغوی ترمنځ دې د نظرونو اختلاف نه وي. له دې نه دا په ډاګه شوه چې د نظرونو اختلاف له عقل او ربښتینولی را ټوکېږي. له همدې کبله د خپل ذات له مخې نظریاتي اختلاف مذموم نه شي بلل کېدی. او که حالات او معاملات په سمه توګه وڅېړل شي نو د نظر اختلاف که له خپلو پولو وا نه وړي ، هېڅکله د یوه قوم یا ټولنې لپاره زیان نه راوړي ، بلکې ډېرې ګټورې پایلې زېږوي. په اسلام کې د مشورې د درناوي او پر هغې د ټینګار کولو اساس همدا دی ، تر څو د هغه مسئلې اړوند مختلف اړخونه او بېلا بېل نظرونه روښانه شي او پرېکړه په بصیرت وشي. که د نظر اختلاف رټلی او مذموم وګڼل شي نو بیا خو د مشورې ګټه هم نه پاتې کېږي.

په صحابوو او تابعینو کې د نظرونو اختلاف او بریدونه یې

په دنیوي او تجرباتي چارو کې د نظر اختلاف پخپله د رسول کریم ص په مبارک دور کې د هغوی په غونډو کې هم کېدی ؛ او راشده خلفاوو او د عامو صحابه کرامو په دور کې له عملي چارو ور هاخوا کله چې نوې نوې پېښې او شرعي مسئلې را پیدا شوې چې په قرآن او حدیث کې یې څرګنده یادونه نه وه راغلې ، یا د قرآن د یوه آیت له بل آیت سره یا د یوه حدیث له بل حدیث سره ظاهري ټکر تر سترګو شوی او د قرآن او سنت په نصوصو کې د غور کولو له مخې د تعارض د له منځه وړلو او د شرعي مسایلو په را ویستلو کې نظر او قیاس ته اړتیا پېښه شوې ، نو د دې سپېڅلې ډلې ترمنځ هم د نظرونو اختلاف پېښ شوی. او د عقل او دیانت په اساس د دې اختلاف رامنځته کېدل اړین او حتمي وو.

د اذان او لمانځه په څېر د عبادتونو چې په ورځ کې پنځه ځله په څلو او جوماتونو کې ترسره کېږي ، په جزیي کیفیاتو کې هم د دې سپېڅلې ډلې تر منځ ښه پراخ اختلاف لیدل کېږي. او د نظر د دې اختلاف پر سر خپل منځي بحث او مباحثو هم کمی نه درلود. همدا رنګه په غیر منصوص احکامو یا د حلال او حرام او روا او ناروا په ناڅرګند او مبهم معاملاتو کې هم د صحابه کرامو رضی الله عنهم د رایو اختلاف کوم پټه خبره نه ده. بیا د صحابو کرامو د

(c) ketabton.com: The Digital Library

زده کوونکو یعنې تابعینو دا عمل هر عالم ته څرګند دی چې په هغوی کې به یوې ډلې د یوه صحابي رایه غوره کوله او نورو به د هغه په مقابل کې د بلې ډلې یا د بل صحابي په رایه عمل کاوه ؛ خو د صحابوو او تابعینو په دې ټول ((خیر القرون – غوره پېر)) کې او له هغوی وروسته بیا د مجتهدو امامانو او د هغوی په پیروانو کې یوه پېښه هم نه ده رامنځته شوې چې یو بل ته یې ګمراه یا فاسق ویلي وي یا په یو چا د مخالفې ډلې او فرقې له امله یې خلک د هغوی له اقتدا منع کړي وي یا جومات ته کوم راتلونکي دا پوښتلي وي چې د دې ځای د امام او مقتدیانو د اذان او اقامت صیغې ، د فاتحې لوستل او ((رفع الیدین – د لاسونو اچتول)) وغیره د کوم مسلک په اساس ترسره کېږي. د دې اختلافاتو پر سر د یو بل په خلاف جنګ ، جګړې ، کنځلو ، بد رد ویلو ، سپکاوي ، رشخند وهلو او فقره بازۍ هغو وختونو کې هېڅ ځای نه درلود.

امام ابن عبدالبر قرطبي په خپل کتاب ((جامع بیان العلم)) کې د سلف د خپلمنځیو اختلافاتو حال په دې ټکو کې راوړی: ((عن یحیی بن سعید قال ما برح اهل الفتوی یفتون فیحل هذا و یحترم هذا فلا یری المحرم المحل هلک لتحلیله ولا یری المحل ان المحرم هلک لتحریم (جامع العلم – ص: ۸۰) ژباړه: یحیی بن سعید رحمه الله فرمایي چې: د فتوا وړ اشخاصو به تل فتوا ورکوله. یو شخص په غیر منصوص احکامو کې یو شی حلال ګرځوي ، بل ورته حرام وایي ؛ خو نه هغه چې حرام یې بللی داسې فکر کوي چې چا چې د حلت فتوا ورکړې هغه هلاک او بې لارې شو. او نه هغه چې حلال یې بللی ، دا فکر کوي چې چا چې د حرمت فتوا ورکړې هغه هلاک او بې لارې شو.))

په همدې کتاب کې راځي چې حضرت اسامه بن زید رضي الله عنه د مدینې له فقیه حضرت قاسم بن مُحَمَّد رح نه د یوې اختلافي مسئلې اړوند پوښتنه وکړه نو هغه ورته وفرمایل چې په دې دواړو رایو کې چې په هرې یوې عمل وکړې بسنه کوي ، ځکه چې دواړو اړخونو ته د صحابه کرامو ټګلاره شتون لري. ((جامع بیان العلم))

یو شک او ځواب

په دې ځای کې د دین له اصولو او د اختلافاتو له علتونو سره نابلدو ته دا شک ور لوېدی شي چې دا څنګه امکان لري چې په اسلامي شریعت کې دې یو شی حلال هم وي او حرام هم ، روا دې هم وي ، ناروا هم ؛ ښکاره ده چې په دې دواړو کې به یو لوری سم او بل ناسم وي نو بیا دواړو لورو ته یو شان درناوی څنګه پاتې کېدی شي ، کوم شی چې یو څوک ناسم بولي هغه ته ناسم ویل اصلي دیانت او حق دی.

ځواب یې دا دی چې په حلال و حرام او روا و ناروا کې مطلق خبره نشته ، ځکه چې د قرآن او سنت د نصوصو او څرګندونو له مخې ځینې شیان په ښکاره ډول حرام دي. لکه سود ، شراب ، قمار ، رشوت او داسې نور. په هغو کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوه نظره نشته او نه صالحو اسلافو په هغو کې اختلاف کولی شوی او په هغو کې اختلاف کول خو د دین له روښانه او څرګند نص څخه انکار کول دي چې د امت په اتفاق بې لارېتوب او الحاد دی. او څوک چې داسې وکړي له هغه نه د بېزارۍ او خلاصون اعلان کول د ایمان یوه رښتینې تقاضا ده. په هغه کې هېڅ ډول جوړ جاړی هم روا نه دی.

د جوړجاړي دا تلقین او د نظرونو له اختلاف سربېره د خپل مقابل لوري د نظر درناوی کول یوازې په هغو مسایلو کې دی چې یا خو په قرآن او سنت کې په څرګند ډول یاد شوي نه وي یا یاد شوي وي خو داسې په لنډ او ناڅرګند ډول چې د هغی له تفسیر او سپړنې پرته پر هغو عمل نه شي کېدی یا په دوو آیتونو یا دوو روایتونو کې ښکاره ټکر ولیدل شي ، په دې ټولو صورتونو کې مجتهد علما باید په قرآن او سنت او د صحابوو پر عمل د غور او فکر له مخې دا پرېکړه وکړي چې د دې سرچینه او مفهوم څه شی دی او له هغو نه کوم احکام راوځي. په دې صورت کې امکان لري چې یو مجتهد عالم د اجتهاد له اصولو سره سم په قرآن او سنت او د صحابوو پر عمل له غور کولو وروسته دې پایلې ته ورسېږي چې فلانی کار روا دی او بل مجتهد عالم پر همدې اصولو له بشپړ غور او فکر وروسته د هغه ناروا والی صحیح وګڼي. په دې صورت کې دا دواړه د الله تعالی په نزد له اجر او ثواب څخه برخمن او مستحق دي. په هېڅا کوم ډول پړه یا ملامتیا نه راځي. د چا رایه چې د الله تعالی په نزد صحیح ده هغه ته دوه اجره او ثوابونه ورکول کېږي او د چا چې صحیح نه ده هغه ته یو اجر ورکول کېږي. له همدې نه ځینو د علماوو داسې وانګېرله چې په اجتهادي اختلافاتو کې دواړه متضاد قوله حق او صحیح وي. د دې علت دا دی چې الله تعالی بې نیازه ذات دی ؛ له ټولو احکاماتو ، عباداتو او معلاماتو الله تعالی بله موخه نه لري ، پرته له دې چې د بندګانو د اطاعت آزموینه واخلي. کله چې دواړو خپل غور او فکر او د اجتهاد څواک له شرایطو سره سم وکاراوه نو دواړو خپل فرض پر ځای کړ او د دواړو ځوابونه صحیح دي. خو د جمهور امت او د مجتهدو امامانو تحقیق همدا دی چې د الله تعالی په علم کې په دې دواړو کې یو حق او صحیح وي ، نو کوم خلک چې د خپل اجتهاد په څواک حق ته ورسېږي نو په هر حیثیت بریالي او د دوو اجرونو مستحق دي او څوک چې له خپل وس او کوښښ سربېره تر هغه بریده ونه رسېږي نو معذور ګڼل کېږي او کومه ملامتیا پرې نشته. بلکې د هغوی د هڅې او کار یو اجر هغوی ته هم ورکول کېږي.

یوه مهمه پېښه - یو مهم ټکی

یوه مهمه کیسه به هم تاسې ته وکړم چې مهمه هم ده او له عبرته هم ډکه ده. په ((قادیان)) کې به هر کال زموږ غونډه کېده او سید مُحَمَّد انور شاه صاحب رح به هم پکې ګډون کاوه. یو کال په همدې غونډه کې مولانا صېب راغی ، زه هم ورسره وم. یوه شپه د سهار د لمانځه پر مهال په تیارې کې د هغوی څنګ ته ورغلم نو ومې لیدل چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

سر یې په دواړو لاسونو کې نیولی او په ډېر غم کې ناست دی.
ومې پوښتل: حضرت ، طبیعت مو څنګه دی ؟
ویې ویل: هو ، ښه دی ، د طبیعت څه پوښتنه کوې ، بس ټول ژوند مو ضایع شو.
پوښتنه مې وکړه: حضرت! ستاسې خو ټول ژوند د علم په خدمت او د دین په خپراوي کې تېر شوی. زرګونه زده کوونکي مو عالمان دي ، مشاهیر دي چې له تاسې یې استفاده کړې او د دین په خدمت کې لګیا دي. نو که ستاسې عمر ضایع شوی وي نو بیا د چا ژوند په کار کې تېر شوی!؟
ویې فرمایل: زه درته رښتیا وایم ، عمر مې ضایع کړ.
ومې پوښتل: ، حضرت ، خبره څه ده ؟
ویې فرمایل: زموږ د ژوند ، زموږ د وېناوو ، زموږ د ټولو هڅو او کوښښونو لنډیز دا دی چې په نورو مسلکونو باندې حنفي مذهب ته غوراوی او ترجیح ورکړو او د امام ابو حنیفه (رح) د مسایلو لپاره دلایل ولټوو. زموږ د هڅو ، وېناوو او علمي ژوند ټول محور همدا دی.

اوس چې فکر کوم نو ګورم چې په څه شي کې مو خپل ژوند تباه کړ؟ ابو حنیفه (رح) زموږ ترجیح ته محتاج دی چې پر هغه ښېګڼه یا احسان وکړو؟ هغه ته چې الله تعالی کوم مقام ورکړی وو هغه مقام به پخپله خلک غاړې ایښودو ته اړ کړي ، هغه موږ ته هېڅ اړتیا نه لري.

او د امام شافعي ، امام مالک او امام احمد بن حنبل (رحمهم الله) او د نورو مسلکونو د فقهاوو پر وړاندې چې موږ دا غوراوی رامنځته کړی دی ، د دې هر څه ګټه څه ده؟ له دې پرته هېڅ هم نه ، چې زیات تر زیات خپل مسلک ته ((صواب محتمل الخطاء: صحیح مسلک ؛ احتمال لري ، ناسم وي)) او د نورو مسلک ته ((خطاء محتمل الصواب: تېروتی مسلک ؛ احتمال لري ، صحیح وي)) ووایو. هغه ټول بحثونه ، تدقیقات او څېړنې چې موږ پکې بوخت یو له دې نه هاخوا بله کومه پایله نه لري.

بیا یې وفرمایل:

په حشر کې به هم دا راز څرګند نه شي چې کوم مسلک سم وو او کوم ناسم. د اجتهادي مسایلو پرېکړه نه یوازې دا چې په دنیا کې نه شي کېدلی – په دنیا کې هم موږ له خپلو ټولو هڅو او پلټنو وروسته همدا ویلی شو چې دا هم صحیح دی. یا دا چې دا صحیح دی خو احتمال لري چې خطا وي ، او دا خطا دی خو احتمال لري چې صحیح وي. په دنیا کې خو همدا دي ، په قبر کې به هم نکیر او منکر دا ونه پوښتي چې رفع الیدین حق وو او که د رفع الیدین پرېښودل حق وو؟ په لوړ غږ آمین ویل حق وو که په ټیټ غږ – په برزخ کې به هم په دې هکله پوښتنه نه کېږي او په قبر کې به هم دا پوښتنه نه کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حضرت شاه صاحب رح کلمات دا وو:

((الله تعالی به نه امام شافعي رسوا کړي نه امام ابوحنیفه ، نه امام مالک او نه امام احمد بن حنبل ؛ چا ته چې الله تعالی د خپل دین د علم انعام ور په برخه کړی او له چا سره یې چې د خپل مخلوق یوه لویه برخه یو ځای کړې ، چا چې د نبغې لارې رڼا هر لور ته خپره کړې ، د چا چې ژوند د سنت د رڼا په خپرولو کې تېر شوی ، الله تعالی به له هغوی نه یو هم رسوا نه کړي چې د حشر په میدان کې یې ودروي او ترې وپوښتي چې ابوحنیفه سم ویلي وو او که شافعي ناسم ویلي وو یا د دې پرعکس ؛ دا کار به هېڅکله هم ونشي!

نو هغه شی چې نه په دې دنیاکې په ډاګه کېږي ، نه په برزخ او نه په محشر کې ؛ موږ په هغه پسې خپل ټول ژوند بې ځایه تېر کړ. خپل ځواک مو ولګاوه او هغه چې د اسلام صحیح بلنه وه ، ټولو پرې اجماع کړې وه او هغه مسایل چې ټول پرې یوه خوله وو او د دین کومې اړتیاوې چې د ټولو په نزد مهمې وې د کومو دعوت چې انبیاوو راوړی وو ، موږ ته یې د هغو د دعوت د عاملو امر شوی وو او هغه بدۍ چې له منځه وړل یې پر موږ فرض شوي وو ، نن د هغو بلنه خو نه ورکول کېږي ، د دین پر دې اړتیاوو د خلکو سترګې پټې دي ، خپل او پردي یې بڼه ور بدلوي او هغه بدۍ چې موږ باید د هغو په له منځه وړلو بوخت وی ، ورځ په ورځ خورېږي ، بې لاریتوب زیاتېږي ، الحاد را روان دی ، شرک او بت لمانځنه را روانه ده ، د حرام او حلال تر منځ توپیر له منځه تلونکی دی ، خو موږ لګیا یو په دې فرعي او فروعي بحثونو کې!))

حضرت شاه صاحب رح وفرمایل: ((له همدې غمجن ناست یم او احساس کوم چې خپل عمر مې بې ځایه تېر کړی.))

که د نیکو اسلافو ترمنځ اختلاف وي، نو خلک څه وکړي!

د همدې ډول اختلافاتو په اړه چې د صحابه کرامو پکې دوه نظرونه وي ، امام اعظم ابو حنیفه رح فرمایي: ((اخذ القولین خطأ والاثم فیه موضوعٌ. ژباړه: په متضادو قولونو کې یوه خطأ ده. خو د دې خطا ګناه ښښل شوې ده.))

(جامع بیان العلم: الابن عبد البر ، ج ۲: ص ۸۳)

او له امام مالک نه چې د صحابه کرامو د خپل منځي اختلاف په اړه پوښتنه وشوه نو ویې فرمایل: ((خطأ و صواب فانظر في ذالک. ژباړه: په دوی کې ځینې خطا او ځینې صواب او صحیح دي ، نو عمل کوونکو مجتهدینو ته پکار ده چې غور پکې وکړي او یو لوری پکې غوره کړي.))

(c) ketabton.com: The Digital Library

امام مالک چې په څه ډول په خپل دې ځواب کې دا روښانه کړل چې په اجتهادي اختلافاتو کې يو لورى صواب او صحيح او بل لورى خطا وي دواړه متضاد شيان صواب نه وي ، په همدې ډول دا يې هم وفرمايل چې د صواب او خطا په دې اختلاف کې خپل منځي جګړه او شخړه ناروا ده. يوازې همدومره بسنه کوي چې کوم يو تېروتى وي ، هغه دې په نرمه او خواخوږۍ پر خطا خبر کړي. بيا يې کې هغه ومني نو ښه تر ښه ، که نه نو چوپتيا دې غوره کړي. جنګ او جګړه يا ناوړه خبرې دې نه کوي.

د حضرت امام مالک (رح) د وينا بشپړ متن دا دى: ((کان مالک يقول المراء والجدال فى العلم يذهب بنور العلم من قلب العبد و قيل له رجل له علم بالسنة فهو يجادل عنها قال ولکن ليخبر بالسنة فان قبل منه والاسکت. ژباړه: حضرت امام مالک فرمايي چې: په علم کې جګړه او شخړه د علم رڼا د انسان له زړه نه وباسي. يو چا پوښتنه وکړه چې يو شخص د حديثو علم لري آيا هغه د سنت د ساتنې په خاطر شخړه کولى شي. ويې فرمايل نه ، بلکې پکار ده چې مخاطب له سمې خبرې خبر کړي ، که هغه يې ومني نو ډېر ښه ، که نه نو چوپتيا دې غوره کړي. له شخړې او جګړې دې ځان وساتي.))

مُحَمَّد بن عبدالرحمن صيرفي (رح) له حضرت امام احمد بن حنبل رَحِمَهُ اللَّهُ څخه پوښتنه وکړه چې کوم وخت چې د صحابه کرامو ترمنځ په يوې مسئلې کې خپل منځي اختلاف وي ، نو آيا زموږ لپاره دا روا ده چې په هغو کې له غور او فکر وروسته پرېکړه وکړو چې په دې کې سم او صحيح قول د چا دى. نو ويې فرمايل: ((لا يجوز النظر بين اصحاب رسول الله ﷺ. ژباړه: د رسول الله ﷺ د صحابوو په اختلاف کې غور او فکر او نظر ورکول جواز نه لري.))

صيرفي رح وويل: نو بيا عمل د چا پر قول وکړو او په څه ډول يې وکړو. ويې فرمايل: ((تقلدايهم شئت. ژباړه: د هر چا دې چې زړه وي اتباع يې وکړه ، همدا بسنه کوي.))

(جامع بيان العلم ج ۲: ص ۸۳)

د مجتهد امامانو په دې اقوالو کې د ابو حنيفه او مالک (رحمهم الله) مسلک دا شو چې کله د صحابه کرامو تر منځ په کومې مسئلې کې اختلاف وي نو وروستنيو فقهاوو ته پکار دي چې پر دلايلو له غور وروسته د چا قول چې سنت ته ډېر نږدې ګڼي غوره دې کړي او د امام احمد (رح) په نزد دې ته هم اړتيا نشته. کله چې دواړو خواوو ته صحابه کرام دي نو د چا قول چې غواړي غوره کولى يې شي.

د حضرت ابى ابن کعب رضى الله عنه او عبد الله ابن مسعود (رض) ترمنځ په يوه مسئله کې اختلاف وو. حضرت فاروق اعظم (رح) چې واورېدل نو په غوسې کې يې دباندې تشريف راووړ او ويې فرمايل افسوس چې د رسول الله

(c) ketabton.com: The Digital Library

ﷺ په اصحابو کې دوه داسې اشخاص پخپل منځ کې جګړه کوي چې د خلکو ورته سترګې دي او خلک ورنه د دین په اړه ګټه اخلي. بیا یې د دواړو د اختلاف پرېکړه په دې ډول وکړه چې: ((صدق ابی کعب رض ولم یال ابن مسعود ژباړه: یعنې صحیح خبره خو د ابی بن کعب (رض) ده خو په اجتهاد کې تېروتنه ابن مسعود رض هم نه ده کړې.

بیا یې وفرمایل خو په راتلونکي کې هېڅوک په دې ډول په مسائلو کې په شخړو اخته ونه وینم ، که نه نو دومره سزا به ورکړم.))

(جامع بیان العلم ج ۲ : ۸۴)

د حضرت فاروق اعظم (رض) له دې وینا نه یوه خبره خو دا ثابته شوه چې په اجتهادي مسایلو او اختلاف کې یو قول صواب او صحیح وي او بل یو که څه هم چې صواب نه وي خو ملامتیا پر هغه هم نشته.

بله خبره دا په ډاګه شوه چې په دې ډول اجتهادي مسایلو کې په خلاف او اختلاف ټینګار کول د علماوو د پیروانو لپاره مناسبه نه ده ، چې له امله یې پر یو بل د ملامتیا یا جګړې او شخړې وېره را پیدا شي.

د امام شافعي رحمه الله له یوې څرګندې وینا راوړلو وروسته ابن عبدالبر رحمه الله وفرمایل چې: د امام شافعي په دې وینا کې دا دلیل شته دی چې مجتهدین باید یو بل تېروتی ونه بولي. یعنې په دوی کې دې یو دې بل ته دا نه وایي چې ته پر غلطه او خطا یې.

(جامع بیان العلم ج ۲: ۷۳)

علت یې دا دی چې په داسې اجتهادي مسائلو کې هېڅوک دا حق نه لري چې خپل قول ته په یقیني ډول صواب او صحیح ووایي او د دویم لوري قول په یقیني ډول خطا او ناسم وبولي. له اجتهاد او پوره غور او فکر وروسته هم چې کومه رایه یې ورکړې د هغې په اړه هېڅوک دا حق نه لري چې ووایي: دا رایه صحیح او صواب ده خو د خطا او ناسموالي احتمال هم پکې شته دی او کېدی شي چې د دویم لوري قول صحیح او صواب وي.

لنډه یې دا چې په اجتهادي اختلافاتو کې د جمهورو علماوو په نزد د الهي علم په اعتبار په دوو بېلا بېلو رایو کې حق او صحیح خو یوازې یوه وي خو دا ټاکل چې په دې کې کومه یوه یې حق ده ، د هغه یقیني وسیله له هېڅ سره هم نشته. دواړو لورو ته د خطا او صواب احتمال شته دی. مجتهد په خپل غور او فکر یوه خوا ښه ګڼي او د عمل کولو لپاره یې غوره کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوه ارزښتمنه وینا

((استاذ الاساتذه سیدي حضرت مولانا سید محمّد انور شاه کشمیري رحمه الله)) د ((دارالعلوم مدرسې)) مدرس یو ځل وفرمایل چې: په اجتهادي مسایلو او د هغو په اختلاف کې چې موږ او عام علما اخته یو او د علم ټول ځواک پر همدې لګوو ، په هغو کې د سم او ناسم پرېکړه به په دنیا کې څه ، زما په ګمان په محشر کې هم اعلان نه شي. ځکه کله چې عزتمن رب په دنیا کې یو مجتهد امام له تېروتنې سره سره په یوه اجر او ثواب نازولی دی او د هغه پر تېروتنې یې پرده اچولې نو د هغه عزتمن ذات له رحمت نه دا ډېره لرې ده چې په حشر کې له خپلو نږدې بندګانو څخه د یو چا د تېروتنې اعلان وکړي او رسوا یې کړي.

د دې پایله دا ده چې په کومو مسئلو کې چې د صحابوو ، تابعینو او مجتهدو امامانو تر منځ نظري اختلاف شوی دی ، د هغې قطعي پرېکړه نه دلته کېږي او نه په آخرت کې ؛ ځکه د عمل کوونکو لپاره په هغوی کې په هرې رایې د خپل ترجیح له مخې عمل کول روا کړی شوي دي. او چا چې له هغه سره سم عمل وکړ د هغه غاړه له فرضو نه خلاصه شوه. هغه د امت په اجماع د فرضو پرېښوونکی نه شي بلل کېدی. په دې مسئلو کې چې یو عالم هر څومره څېړنې وکړي. دا ممکنه نه ده چې د هغه څېړنې ته یقیني حق او ثواب وویلی شي او مقابل یې باطل وګرځولی شي. د حدیثو امام ((حافظ شمس الدین ذهبي رح)) فرمایلي دي چې په کومو مسئلو کې چې د صحابوو او تابعینو ترمنځ اختلاف شوی ، هغه اختلاف د قیامت تر ورځې له منځه نه شي وړل کېدی. ځکه د دې اختلاف د له منځه وړلو یوازینۍ لاره دا ده چې په دوی کې یوه ډله په پرېکنده ډول حق او بل لوری په یقیني توګه باطل وګڼل شي او دا امکان نه لري.

د مجتهدو امامانو په اختلاف کې یو لوری هم منکر نه وي

له پورتنیو خرګندونو دا روښانه شوه چې په کومه مسئله کې صحابه ، تابعین او مجتهد امامان اختلاف ولري ، د هغوی یو لوری به هم د شریعت له مخې منکر نه ګڼل کېږي. ځکه چې د دواړو رایو اساس قرآن او سنت او د هغو سالم اصول دي. د همدې لپاره دواړه لوري پر سمه دي. زیات تر زیات دا ویلی شو چې یو لوری پکې راجح او بل لوری مرجوح دی. ځکه نو په هغو مسئلو کې چې اجتهاد ته پکې اړتیا وي په نېکیو امر او له بدیو د منع کولو دنده په هېڅ لوري نه لازمېږي ، بلکې د غیر منکر نکیر کول پخپله منکر دی. همدا علت دی چې د صالحو اسلافو په زیات شمېر مسایلو کې په روا او ناروا او حرموالي او حلالوالي باندې د اختلاف سربېره هېڅ ځای کې نه دي راغلي چې په هغوی کې دې یوه دا بل کس داسې رټلی وي لکه منکرات چې رټل کېږي ؛ یا دې یوه بل ته ، یا یوه لوري دې د بل لوري پیروان بې لارې یا د فسق او فجور لور ته منسوب کړي وي یا یې د فرایضو د پرېښودو او یا د حرامو

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ترسره کولو مجرم ګڼلي وي. حافظ ابن عبد البر چې د امام شافعي رحمه الله کوم قول نقل کړی دی هغه هم په دې ګواه دی چې فرمايي: د يوه مجتهد بل مجتهد تخطيه کول – يعنې تېروتی او مجرم ګڼل – ناروا ده.

د اجتهاد شرايط

هلته چې امام شافعي رحمه الله د مجتهدينو ترمنځ د يو بل خطا ګڼل ناسم بللي ، ورسره يې د هغه يو معقول علت او شرط هم راوړی دی:

د هغه رحمه الله د قول متن دا دی: ((و فی هذا من قول الشافعي رح دليل علی ترک تخطئة المجتهدين بعضهم لبعض اذ کل واحد منهم قد ادّی ما کلّف باجتهاده اذا کان ممن اجتمعت فيه آلة القياس وکان ممن له ان يجتهد و يقيس. (جامع العلم ص ۳ ج ۲). ژباړه: د امام شافعي په کلام کې د دې خبرې دليل شتون لري چې يو مجتهد دې بل مجتهد تېروتی نه بولي ځکه دوی دواړو هغه فرض چې پر غاړه يې وو ترسره کړی دی. يعنې د هغوی د اجتهاد او قياس شرايط شتون ولري او نوموړي د اجتهاد د خاوندانو په نزد د اجتهاد او قياس حق ولري.))

له دې نه په ډاګه شوه چې د دوو مختلفو رايو دا درناوی چې په هغوی کې دې هېڅ يوه ته منکر ونه ويلی شي او د هغوی منونکو ته دې تېروتي نه ويل کېږي ، يوازې په هغه صورت کې صحيح دي چې صحيح اجتهاد د هغه له شرايطو سره سمون وخوري. د نن سبا د جاهلانه اجتهاد په څېر نه وي چې عربي ژبه يې سمه زده نه وي ، له قرآن او حديث سره يې هېڅ اړيکه نه وي او د پښتو او دري ژبو د ژباړو پر مټ يې پر قرآن او حديث تمرين پيل کړی وي. داسې اجتهاد پخپله يوه لويه ګناه ده او له هغه څخه اخيستل شوې رايې يوه بله ګناه ، بې لارۍ ، خلاف او بد مرغۍ ده چې منکرول يې واجب دي.

د سنت او بدعت په لانجه کې غوره تګلاره

زموږ په ټولنه کې د مذهب په نوم يو اختلاف هغه هم دی چې د سنت او بدعت په عنوان را پيدا شوی چې زياترو خلکو د قرآن او سنت په تعبير کې صحيح اصولو ته شا اړولي او د خپلې ګېډې نظرونه يې اساس ګرځولي او نوي نوي مسايل يې را پيدا کړي دي. دا ډول اختلافات پرته له شکه چې هغه تفرق او بېلتون دی چې قرآن او سنت مسلمانان ترې وېرولي دي. د هغو له منځه وړل يا يې د راکمولو هڅه بې له شکه چې ګټور کار دی ، خو قرآن کريم د دې هم يوه ځانګړې لاره راښودلې چې په وسيله يې د تفرق لمنه را تنګه او لا پراخه نه شي. دا هماغه د ښېګڼې په لور د بلنې اصول دي چې له هر څه نه وړاندې پکې د حکمت او تدبير بيا خواخوږۍ او زړه سواندۍ او د يوه خوږ سرليک په وسيله د قران کريم د صحيح مفهوم په لور د رابللو لارښوونه شوې او په پای کې د ((مجادله بالتي

(c) ketabton.com: The Digital Library

هي احسن – یعنې په حجت او دلیل سره د پوهولو او پوهېدو)) هڅه شوې وي. خو افسوس چې نن ټولو عامو او خاصو علماوو او مصلحینو دا اصول له پامه غورځولي دي. یوازې په شخړو کې هغه هم په غیر مشروط ډول بوخت شوي او د خپل سیال د استهزا او تمسخر او د هغه د را لاندې کولو لپاره یې د رښتیا او درواغو ، روا او ناروا چلونو کارول غوره کړي. چې په پایله کې د جنګ او جدال بازار خو تود شوی ، مګر د خلکو د اصلاح اړخ پکې نه لیدل کېږي.

د امت د افتراق اسباب

خپله سریزه مې په دې اوږده کړه او ځرګند پرې وغږېدم چې د مسلمانانو د دین پالو او اصلاح غوښتونکو او د دیني فعالیتونو د ترسره کوونکو طبقو تر منځ چې کوم بېلتون لیدل کېږي ، عموماً هغه د همدې حقایقو د له پامه غورځولو پایله ده.

اوس به هغه اسباب او عوامل وړاندې کړم چې زما د فکر او غور تر حده د مسلمانانو تر منځ د خپل منځي شخړو ، بېلتون او جګړو علت شوي دي او افسوس خو دا دی چې نن ورځ دا کړنې د دین د یوه خدمت په توګه ترسره کېږي.

غلو: زما په نزد د دې جګړو او شخړو یو لوی او ستر علت په څنګیزو او اجتهادي مسایلو کې تعصب او چلبازي او د خپلې تګلارې خلاف تګلاره عملاً باطل او ګناه ګڼل او د مخالفې تګلارې له عمل کوونکو سره داسې چلند کول چې د باطل پالو او بې لارو سره باید ترسره شي ، دی. په دې د ټول امت اتفاق هم دی او د عقل له پلوه له دې پرته پر دین د عمل کولو هېڅ کوم صورت هم نشته ، چې کوم خلک پخپله د اجتهاد وړتیا نه لري ، په اجتهادي مسایلو کې د کوم مجتهد امام اتباع وکړي او کومو خلکو چې د خپلې نفسي خپلواکۍ او هوا پرستۍ د مخنیوي لپاره د یوه دیني مصلحت په توګه د مجتهد امام اتباع کړې ، طبیعي ده چې هغوی د شمېر په زیاتېدو یوه ډله ګرځي ، په همدې ډول د بل مجتهد پیروان یوه بله ډله ګرځي. که ډلبندي په مثبته بڼه ، یوازې تر اجتهادي مسایلو ، د خپلو ښوونیزو او عملي اسانتیاوو لپاره وي نو نه کوم باک لري ، نه د ملت د تفرقې سبب کېږي او نه هم ملت ته ترې کوم زیان رسېږي.

زیان رسوونکی او تباه کوونکی منفي اړخ یې دا دی چې د خپلې رایې او تګلارې له مخالفینو سره جنګ او شخړه وشي او دوهم منفي اړخ یې دا دی چې د هغو څنګیزو مسایلو په بحثونو کې غلو وشي چې د ټول علم او تحقیق ځواک او د بحث او دلیل قوت او د ژوند ګرانبیه وختونه په همدې بحثونو کې لاهو کړی شي ؛ که څه هم د ایمان او اسلام اساسي او پرېکنده اجماعي مسایل زیان وویني او دغه راز کفر او الحاد خپور شي. خو دې ټولو ته له پام

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرته زموږ علمي بوختیاوې یوازې همدا فروعي بحثونه وي چې په اړه یې تاسې په پورتني تفصیل کې پوه شوئ چې په هغو کې له زرهاوو څېړنو وروسته هم خبره له دې نه هاخوا نه ځي چې دا راجح دی او خلاف یې مرجوح او د دې راجح او مرجوح غوڅه پرېکړه نه په دنیا کې کېدی شي ، نه به یې په برزخ کې پوښتنه وشي او نه به یې د حشر په میدان کې د راجح او مرجوح اعلان وشي.

دغه راز نه له دې مسایلو سره د اختلاف کوونکو منکرول صحیح کار دی او نه یې خطا کاره بلل صحیح دي. په دې وخت کې زموږ د قوم د علماوو او فقهاوو یو سپېڅلی پوړ چې په ځانګړي ډول په ښوونه او تصنیف کې بوخت دی ، که د هغوی د شپې او ورځې بوختیاوې وڅارل شي نو د زیاترو حضراتو د علمي څېړنو ، هلو ځلو او کار ټوله وړتیا به تر همدې څنګیزو بحثونو پورې محدوده ترسترګو شي.

د فکر شبېه

په دې مسایلو کې د ځینو غلو خو تر دې کچې رسېدلې چې د خپلو مخالفینو لمونځ فاسد او هغوی ((تارک قرآن — قرآن پرېښودونکي)) ګڼي او د خپل ځانګړي مسلک په لور ورته په داسې ډول بلنه ورکوي ، لکه له اسلام څخه یوه منکر ته چې د اسلام بلنه ورکول کېږي. او همدا بیا د دین تر ټولو ستر خدمت هم ګڼي.

معلومه نه ده چې دا خلک د اسلام پر بنسټونو له څلورو خواوو څخه له یرغلګرو توپانونو ناخبره دي او که له رضا ځان تېروي. په دې وخت کې چې یو خوا ښکند کفر یعنې عیسویت او کمیونیزم له ټولو اسلامي هېوادونو او اسلامي کړیو راچاپېر دی او دا دواړه کفره په توپاني چټکتیا په اسلامي هېوادونو کې خپرېږي ، یوازې په پاکستان کې د زرګونو په شمېر خلک هر کال مرتد کېږي ؛ بل خوا کفر ، نفاق او الحاد پخپله د اسلام تر نامه لاندې چېرته د قادیانیت او مرزایت په جامه کې ، چېرته د پروېزیت او له حدیثو څخه د منکرینو تر سرلیک لاندې ، چېرته له لویدیځ څخه د راوړي اباحیت او د ټولو شرعي محرماتو د حلال ګڼلو له لارې زموږ پر ایمان یرغلونه کوي او دا الحاد ، کفر او نفاق له مخکیني کفر څخه څکه زیات خطرناک دی چې دا کفري عناصر د اسلام او قرآن تر سرلیک لاندې راځي چې په لومه کې یې زموږ سیده ساده ناپوهه ولس خو پرېږده نوي تعلیم یافته ځوانان مو هم په زیات شمېر څکه پکې ښکېل شي چې ګواکې نوي تعلیم او نوي معاشرت دوی له دیني تعلیم او اسلامي اصولو دومره لرې کړي دي چې د مادي علومو او فنونو د ماهر کېدو سربېره د مذهب او دین له لومړنیو معلوماتو هم بې برخې دي او اوس غواړي له همدې لارې پر دین ځان پوه کړي. د پټ او ښکند کفر له دې ټولو ډولونو څخه که ځینې نېکمرغه مسلمانان وژغورل شي نو فحاشي ، بربنډتوب ، لوڅې ګډاوې ، د نڅا او سندرو محفلونه او په کور کور کې د راډیو له لارې د فلمي سندرو او د سینما له زهرجنې فضا څخه څوک داسې شته چې ترې خوندي پاتې شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اسلام او قرآن په نوم نن ورځ مسلمانان په ډول ډول سرغړونو او بد اخلاقیو کې ډوب دي. زموږ بازارونه له درواغو ، دوکې ، سود او قمار نه ډک دي ، او د هغو چلوونکي یهودیان نه دي ، هندوان نه دي ، د اسلام نوماندان دي. زموږ له دولتي ادارو د رشوت ، ظلم او زیاتي ، له کار نه د تېښتي ، بې رحمۍ او سخت زړۍ روزنیز مرکزونه ګرځېدلي دي او د هغوی کارګران انګرېزان یا هندوان نه دي ، د مُحَمَّد مصطفی ﷺ نوم اخیستونکي او د آخرت پر ورځ د ایمان دعوا کوونکي دي. زموږ ولس د دین له علم څخه ړوند ، په تیارو کې ډوب ، د دین له فرایضو او واجباتو ناخبره ، د مشرکانه دودونو او ساعت تېریو خوښوونکي دي.

ای بســــــــــرا پرده یثرب بخواب
خیز 1 که شد مشرق و مغرب خراب

په دې حالاتو کې آیا پر موږ واجب نه دي چې له غور او فکر څخه کار واخلو او فکر وکړو چې په دې وخت کې د رسول کریم ﷺ غوښتنه او تمه به له علماوو څخه څه وه؟ او که د محشر په ورځ هغه مبارک ﷺ له موږ نه وپوښتل چې زما پر دین او شریعت دا ډول یرغلونه کېدل ، زما امت په دې بد حالۍ ککړ وو ، تاسې د نبوت د وراثت ادعا کوونکي چېرته وئ؟ تاسې د هغه وراثت څه حق ادا کړی؟ نو آیا زموږ دا ځواب به بسنه وکړي چې موږ پر رفع الیدین (د لاسونو د اچتولو پر مسئلې) یو کتاب لیکلی یا ځینې زده کوونکي مو د ((شرح جامي)) د کتاب په یوه بحث ((حاصل او محصول)) ښه پوه کړي ، یا په احادیثو کې پر شته اجتهادي مسایلو مو ډېرې په زړه پورې ویناوې کړې دي یا د قلم د ژورنالیستکي ځواک او لیکوالۍ په وسیله مو نور علما او فاضلان ښه ذلیل کړي دي.

په فروعي او اجتهادي مسایلو کې بحث او تمحیص که څه هم مذموم کار نه دی ، که چېرته د خپل ټاکلي چوکاټ دننه په اخلاص سره د الله تعالی لپاره کېدی. خو چېرته چې د اسلام او ایمان د بنسټونو لړزوونکو فتنو خبرونه اورو ، د الله او رسول ﷺ له احکاماتو سرغړونې بلکې پرې ټوکې او رشخند پخپلو سترګو وینو او په غوږونو یې اورو خو پر موږ د ذرې هومره تاثیر هم نه کوي نو د دې تمه څنګه کېدی شي چې موږ دا څنګیز بحثونه په اخلاص سره د الله تعالی لپاره کوو. که په هغو کې څه للهیت او اخلاص وی نو موږ به د هغو حالاتو له مخې د اسلام او دین غوښتنې پېژندی او له فروعاتو څخه زیات د اسلام د اصولو په خوندي کولو به لګیا وی. موږ ګواکې علمي او دیني خدمتونه په همدې فروعي مبحثونو کې ایسار کړي دي او د کار او کوښښ ټوله وړتیا او انرژي مو پر همدې لګولې ده. د اسلام اصولي او بنسټیز مسایل او د ایمان پولې مو د دښمنانو د یرغلونو لپاره تشې پرې ایښې دي.

---

[1] له حضور سرور کونین (زما مور او پلار دې ترې ځار شي) ته په دې انداز خطاب یوازې تاویلاً روا بلل کېدی شي او کله چې یو موحد خپل الفاظ کاروي نو له هغه مراد د مرستې غوښتنه یا استغاثه نه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

جنګ مو باید پر کوم مورچل کړی وی او ځواک مو پر کوم مورچل ولګاوه. انا لله وانا الیه راجعون. دا خو په جګړو او تعصب کې د غلو پایله ده.

د همدې ترخنګ بله لویه تېروتنه په اجتهادي مسایلو کې د اختلاف د پولو ماتول او تر تفرق ، بېلتون ، جنګ او جګړو او له یو بل سره تر ټوکو او رشخند پورې رسېدل دي چې په هېڅ شریعت او ملت کې هم روا نه ده. او افسوس دا دی چې دا ټول د دین د علم د خدمت په توګه ترسره کېږي او کله چې دا معامله د دې علماوو تر پیروانو پورې ورسېږي نو هغوې جګړې ته د جهاد په سترګه ګوري او جنګ کوي او دا ښکاره ده چې د کوم قوم جهاد چې له خپل لاس او متو سره وي له هغه سره به د دښمن د دفاع او له کفر او الحاد سره د جنګ فرصت چېرته وي.

په قرآن او حدیث کې له پولو څخه د همدې تېري نوم تفرق دی چې په رایو کې له نظر اختلاف څخه یو بېل شی دی ، په قرآن کریم کې یو ځای راځي: ((واعتصمو بحبل الله جمیعا ولا تفرقوا)) بل ځای د الله تعالی له لوري د یوې سپارښتنې یادونه ده چې پخوانیو ټولو انبیاوو ته شوې ده. د هغې سپارښتنې الفاظ دا دي: ((ان اقیموا الدین ولا تتفرقو فیه.)) د تفسیر امام ((ابو العالیه رح)) فرمایي چې د دین له اقامت نه مراد اخلاص دی او د ((لا تتفرقو)) معنا دا ده چې په خپلو منځونو کې دښمني مه پالئ او ورور ګلوي وکړئ.

له دې سپارښتنې وروسته قرآن کریم د بني اسرائیلو د تفرق له بیانولو وروسته د اسلام خاوندانو ته خبر ورکړی چې د هغوی په لاره دې نه ځي. الله تعالی فرمایي: ((وما تفرقوا الا من بعد ما جاءهم العلم بغیا بینهم.)) حضرت ابو العالیه (رح) د دې آیت په تفسیر کې فرمایلي دي چې د ((بغیا بینهم)) کلمې کې دې ته اشاره ده چې داسې اختلافات هېڅکله د دین له امله تر دښمنۍ ، جنګ او جګړې نه رسېږي ، بلکې ((بغیا علی الدنیا و ملکها و زخرفها وزینتها و سلطانها.))

(جامع العلم ص ۸۴ ج ۲)

یعنې هر کله چې غور وکړو نو د دې دښمنۍ سبب د دنیا د مال ، دارایي او مقام مینه وي چې نفس او شیطان د دین د خدمت سرلیک ورکوي او انسان ته یې ښایسته ګرځوي ، که نه په دې ډول مسایلو کې د رایې د اختلاف برید هماغه دی چې مخکې بیان شو ، چې په مثبت ډول د خپل عمل لپاره یو لوری صحیح وګڼي او هماغه لاره غوره کړي او د دې لارې په خلاف د نورو مسلکونو له پیروانو سره جګړې ونه کړي. کټ مټ هماغسې لکه یو انسان چې کله ناروغه کېږي او د خپلې درملنې لپاره کوم حکیم یا ډاکټر غوره کوي ، نو یوازې د هغه په خبره باور کوي او یوازې د هغه پر لارښوونه عمل کوي. خو نورو ډاکټرانو ته بد رد نه وایي. تاسې یو شخص خپل وکیل

(c) ketabton.com: The Digital Library

وټاکئ او خپله قضیه ور وسپارئ خو له نورو وکیلانو سره جنګ او جګړې نه کوئ. په اجتهادي او اختلافي مسایلو کې مو هم تګلاره باید همدا وي.

د ديني ډلو غلو

زموږ ديني ډلې چې د دين د ښوونې ، لارښوونې ، پند او نصيحت يا د بلنې او تبليغ او د ټولنې د رغونې لپاره رامنځته شوې او په خپل خپل ځای ګټور کارونه هم ترسره کوي. په هغو کې زيات شمېر علما ، نېکان او مخلص کسان کار کوي. که همدوی يو ځای شي او د کار د وېش پر بنسټ په دين کې د راټوکېدونکو ټولو خنډونو د له منځه وړلو په اړه فکر او د امکان تر حده له يو بل سره مرسته وکړي او د دين د اقامت د مشترکې موخې په پار هره ډله بله ډله خپل لاس او مټ وګڼي او د نورو د کارونو همداسې درناوی وکړي لکه څرنګه چې د خپلو کارونو يې کوي ، نو دا مختلفې ډلې په خپل خپل نظام کې جلا جلا هم د اسلام يو ستر ځواک ګرځېدی شي او د ګډ کار په وسيله يو لوی شمېر ديني اړتياوو ته ځواب ويلی شي.

خو په عموم کې دا کېږي چې هرې ډلې د خپلو هڅو او کارونو لپاره چې کوم چارچوکاټ او تګلاره جوړه کړې وي ، په عملي توګه داسې ښکاري چې هغوی د دين خدمت په همدې چارچوکاټ کې منحصر ګڼي ، که څه هم په ژبه يې نه وايي. که له نورو ډلو سره جنګ او شخړه هم نه وي ، نو سپکاوی خو يې خامخا تر سترګو کېږي. په پايله کې په دې ډلو کې هم يو ډول بېلوالی رامنځته شي. له غور کولو د دې علت دا په ډاګه کېږي چې که څه هم چې موخه د ټولو د دين خپراوی ، ساتنه او د مسلمانانو علمي ، عملي او اخلاقي رغونه ده ، خو د دې موخې د لاسته راوړو لپاره چا يو دارالعلوم جوړ کړ او د دين خدمت يې ترسره کړ ، چا يوه تبليغي ډله جوړه کړه او د فلاح او لارښوونې فرض يې پر ځای کړ ، چا کومه ټولنه جوړه کړه چې د دين د احکامو د خپراوي لپاره د ليکنې او چاپ کارونه وکړي. چا د فتواوو په وسيله د خدای مخلوق ته د اړينو احکامو د ښودلو لپاره دارالافتاوې جوړې کړې. چا د اسلام پر خلاف د ملحدانه شعارونو د ځواب لپاره د ليکنو يا اوونيزو يا مياشتنيو رسالو يا ورځپاڼو لړۍ روانه کړه ، دا کارونه که څه هم چې په بڼه کې له يو بله بېل ښکاري ، خو په حقيقت کې د يوې موخې بېلا بېلې برخې او اجزاوې دي. پر دې مختلفو مورچلونو به چې کومې مختلفې ډلې کار کوي دا مهمه ده چې د هر يوه د کار تګلاره به بېله وي د همدې لپاره هرې ډلې د خپلې هوساينې لپاره د خپل خپل طبيعت او چاپېريال سره سمه تګلاره او د هغه اصول او قواعد پنځولي دي او هره ډله د هغو پابنده ده. دا ښکاره ده چې آره موخه خو له نص او په قطعي ډول له قرآن او سنت څخه ثابته ده ، له هغه څخه مخ اړول د قرآن او سنت له بريدونو اوښتل دي خو دا خپله جوړه کړې تګلاره او د هغې اجرايوي اصول او قواعد نه منصوص دي ، نه يې اتباع د شريعت له مخې د هر چا لپاره ضروري ده ، بلکې د ډلې مسؤلينو د کار د اسانتيا لپاره غوره کړي دي. په هغو کې د اړتيا له مخې بدلونونه هغوی پخپله هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوي او د حالاتو او چاپېريال د بدلون له امله پخوانۍ تګلاره پرېښودل او نوې تګلاره جوړول هم د چا په نزد ناروا يا مکروه نه ده ، خو په دې کې علمي غلو کابو په هرې ډلې کې ليدل کېږي چې خپلې تګلارې ته يې د منصوص موخې درجه ورکړې ده.کوم شخص چې په دې تګلاره کې ګډون نه لري ، که څه هم چې د دې موخې هر څومره ستر کار کوي ، هغه خپل ورور او د خپل کار شريک نه بولي. او که کوم څوک په دې تګلاره کې يو وخت وو بيا د کوم علت له امله يې ګډون ونه شوی کولی نو عملاً هغه له اصلي موخې او دين څخه بې لارې ګڼل کېږي او هماغه چلند ورسره کېږي چې بايد له دين څخه له مخ اړوونکي سره وشي ، که څه هم د اصلي موخې يعنې د دين د اقامت خدمت له مخکې څخه زيات وکړي. د دې غلو په پايله کې هماغه جګړې او تعصب او د ډله بازيو اپتونه په ښو ديندراه خلکو کې راپيدا شي چې د جاهليت په عصبيتونو اخته خلکو کې ليدل کېږي.

د پيغمبرانه دعوت له پامه غورځول

زموږ د تبليغ ، بلنې او رغنيزو هڅو د خنثی کولو لپاره د تفرقې او د جنګ او جګړې د کندې د لا ژورولو لپاره تر ټولو زيات لاس د دې دی چې د نن ورځې ژبورو او قلم ښتنه علماوو په عموم کې د پيغمبر ﷺ د بلنې او اصلاح تګلارې له پامه غورځولې دي او ژورناليستيکي ژبه او د جملو رنګيني د خبرو د وزن د زياتوالي او اغېزمنتيا وسيله ګڼي. او تجربې او کتنې دا په ډاګه کړې چې دا يوه داسې سپېره او بدمرغه لاره ده چې له دې نه د خطاکار يا د بې لارې د اصلاح تمه خو هېڅکله نه شي کېدی. دا تګلاره هغوی پر خپل ضد او سرزورۍ نور هم کلک او پياوړي کوي او د اصلاح پر ځای يې په زړونو کې د دښمنۍ تخم کري او د دښمنۍ اور لا لمبور کوي.

هو ، د خپلو پيروانو او معتقدينو لپاره د لنډ وخت تفريحي توکي خامخا وي او د هغوی په شاباسي ورکولو ليکوالان دا ګڼي چې ګڼې د دين ډېر ښه خدمت يې کړی دی.

خو هغه چې د دې مضمون مخاطبين وي ، د هغوی له زړونو وپوښتئ چې که کوم وخت هغوی د هغې خبرې په حقانيت ډاډه هم شي ، نو د لفاظۍ ، مسخرې او رشخند دا طريقه د هغوی پر وړاندې د حق خوا ته د راتلو خنډ نه ګرځي ؟ او آيا هغوی د تل لپاره د دې داعي (بلونکي) دښمنان نه ګرځوي ؟

د پيغمبرانه بلنې څلور عناصر

د دې په مقابل کې د الله تعالی د رسولانو او پيغمبرانو د دعوت او بلنې تګلارې ته که وکتل شي نو د هغوی کلمات ساده ، خو د پوهې وړ ، له انساني خواخوږۍ ډک او نرم وي. هغوی د مخالفينو د زښتو او بدو خبرو په اورېدو هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ساده او خوږ ځواب ورکوي ، خبرې نه ورغبرګوي ، په زړه کې يې د خواخوږۍ ولولې وي چې په څه ډول حق خبره پرې ومني. له همدې امله تدبير يې د حکمت په ګانه سنبال وي.

د پيغمبرانه بلنې روح د قرآن له يوې کلمې ((نذير)) نه ځرګنديږي چې د هر پيغمبر لپاره په قرآن کريم کې کارول شوې ده.

په قرآن کريم کې ځای ځای پيغمبرانو ته ((بشير)) او ((نذير)) ويل شوي. په پښتو ژبه کې ((نذير)) وېروونکي ته ويل کېږي. خو د وېروونکي کلمه د نذير بشپړ مفهوم نه راټولوي. د پښتو ژبې د تنګسيا له امله دا معنا ورته غوره کړی شوې ده. حقيقت دا دی چې وېرول بېلا بېلې بڼې لري. د غل او چپاول کوونکي وېرول هم وي. د داړونکي حيوان او دښمن وېرول هم وي او يو زړه سواندی پلار هم خپل زوی له مار ، لړم ، زهرو او اور څخه وېروي ، لومړی ډول يې يوازې تخويف دی ، انذار يا نذارت نه دی. غل ، چپاول کوونکي ، دښمن او داړونکي ته وېروونکی نه ويل کېږي خو دوهم ډول وېرول چې د مهربانه پلار له خوا وي ، د مينې او خواخوږۍ پر بنسټ وي. له زيان راوړونکو او ضرري شيانو څخه وېروونکي ته ((نذير)) ويل کېږي. د انبياوو عليهم السلام لپاره د ((نذير)) کلمې راوړلو موخه د هغوی د بلنې او ښوونې د روح لور ته اشاره ده. دوی يوازې کوم پيغام نه رسوي ، بلکې په حکمت ، خواخوږۍ او خير غوښتنې د خپل پيغام د اغېزمن کولو او له هلاکت څخه د مخاطب د ژغورلو تدبير او هڅه هم کوي.

په قرآن کريم کې د پيغمبرانه بلنې کوم اصول چې په يوه آيت کې راغلي دي ، هغه ګواکې د نذير د کلمې شرحه دي. الله تعالی فرمايي: ادْعُ إِلِى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُم بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ. په دې آيت کې د الله لور ته د دعوت په ادابو کې تر ټولو مخکې ((بالحکمة)) راغلی دی چې مطلب يې دا دی چې د داعي (بلونکي) دنده يوازې د خلکو تر غوږونو د يوه پيغام او وينا رسول نه ده ، بلکې په حکمت او تدبير مناسب وخت او وړ ځای ته په پام سره بايد په داسې عنوان يې ورسوي چې د مخاطب لپاره يې منل اسانه شي.

دويم شی ((موعظت)) دی چې معنا يې په خواخوږۍ او خير غوښتنې يو چا ته د يوه ښه کار بلنه ده. له دې نه دا په ډاګه شوه چې د داعي لپاره مهمه ده چې کله يوه خبره کوي ، نو د خواخوږۍ او خيرغوښتنې له جذبې سره يې وکړي. له موعظت سره دريم شی د ((حسنة)) قيد دی. په دې کې اشاره دې ته ده چې عنوان بايد نرم او زړه راښکونکی وي ، ځکه چې ځينې وختونه په سوچه همدردۍ او خير غوښتنې يو څوک د ښېګڼې لور ته رابلل کېږي خو عنوان ، لهجه او طرز يې زړه دردوونکی وي ، نو ځکه هغه بلنه هم اغېزمنه نه وي. د همدې لپاره له موعظت سره د ((حسنة)) قيد راوړل شوی دی. لنډه دا چې دې آيت د پيغمبرانه بلنې په ادابو کې درې ځيزونه اړين وګرځول: لومړی حکمت او تدبر ، د هغه کار لپاره بلنه بې ګټې نه شي بلکې مؤثره وي. دوهم ، په خواخوږۍ او خير غوښتنې د نېک کار لور ته بلنه. دريم ، د بلنې عنوان ، لهجه او بڼه خوږه او د منلو وړ وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پای کې څلورم شی دا ښودل شوی چې که د بلنې د ادابو له پرځای کولو سربېره هم بلنه ونه منل شوه او خبره تر شخړې ورسېږي نو بیا شخړه باید په عامیانه انداز کې نه وي ، بلکې په ((بالتي هی احسن)) ، یعنې په ښه ډول وي. ابن کثیر (رح) د دې آیت په تفسیر کې فرمایي: ((برفق ولین و حسن خطاب)) یعنې مجادله او بحث دې هم په نرمۍ ، خواخوږۍ او غوره خطاب سره وي او په تفسیر مظهري کې راځي چې ((مجادلة بالتی هی احسن)) دا ده چې په هغې کې خپله غوسه سړول یا د خپل نفس لویوالی په پام کې نه وي ، باید خاص د الله تعالی لپاره او د حق کلمې د لوړولو لپاره وي ، او ((مجادلة بالتی هی احسن)) یوازې د مسلمانانو لپاره نه ، بلکې که له کافرانو سره هم که خبره تر شخړې ورسېده نو په هغې کې هم انبیاوو علیهم السلام ته همدا لارښوونه شوې ده. الله تعالی فرمایي: ((ولا تجادلو اهل الکتاب الا بالتی هی احسن)) یعنې که له اهل کتابو سره د مجادلې یا شخړې نوبت راغی ، نو هغه هم باید چې په ((بالتي هی احسن)) ، یعنې په نرمۍ ، خواخوږۍ او غوره خطاب ترسره شي.

د انبیاوو (علیهم السلام) سپېڅلې تګلاره

د انبیاوو علهیم السلام د بلنې او اصلاح کیسې چې په لوی شمېر په قرآن او حدیث کې راغلې ، په هغو کې یوې یوې ته که وګورو نو د ټول ژوند هڅې به یې پرهمدې تګلاره ومومئ.

حضرت نوح علیه السلام پنځوس یا سل کاله نه ، بلکې نهه سوه کاله چې کوم قوم ته بلنه ورکوله او په خواخوږۍ او خیر غوښتونکي انداز یې پوهول ، خو کله چې د هغه علیه السلام قوم د سختۍ او بې تهذیبۍ ښکارندویې وکړه ، هغه یې بې عقل وباله نو تاسې پوهېږئ چې د خدای دې ګران پیغمبر څه ځواب ورکړ ((یقوم لیس بی سفاهة ولکنی رسول من رب العالمین. ژباړه: زما ورونو په ما کې کومه ناپوهي نشته بلکې زه د رب العالمین لخوا ستاسې د ښېګنې لپاره رسول استول شوی یم.))

د سرور کاینات رسول اکرم ﷺ ټول ژوند د همداسې پېښو شاهد دی. د هر ډول کړاوونو له زغملو وروسته هم له ظالمانو څخه د غچ اخیستلو یادونه خو پرېږده ، د خیر دعاګانې به یې ورته کولې. ((اهد قومی انهم لا یعلمون – یاالله زما قوم ته هدایت وکړه ، ځکه هغوی نه پوهېږي.))

کومو علماوو ته چې د انبیاوو د وراثت یو څه برخه رسېدلي ، د هغوی ټولو هم په دعوت او تبلیغ کې همدا تګلاره وه. په وروستیو وختونو کې د حضرت سید اسماعیل شهید رحمه الله یوه واقعه ده چې د دهلي له جامع جومات څخه له وعظ وروسته دباندې راوت نو د جومات په زینو کې ځینو لوچکانو د هغه مبارک لاره ونیوله او ورته ویې ویل چې: مورږ اورېدلي چې تاسې ارموني یاستئ؟ مولانا په ډېر ډاډ ورته وفرمایل: وروره! تاسې ته ناسمه خبره رسېدلې. زما د مور د نکاح شاهدان تر اوسه پورې لا ژوندي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغوی پوهېدل چې د هغوی موخه یوازې کنځلې کول او ضرر رسول دي ، خو د انبیاوو د وارث کړنه چې باید څه وي هماغه یې وکړل. د هغوی کنځلې ته یې د پوښتنې په سترګه وکتل او خبره یې پای ته ورسوله.

د نبوت تګلاره او موږ

حقیقت دا دی چې د بلنې او اصلاح کار انبیاء یا د هغوی وارثان کولی شي چې ګام پر ګام خپله وینه څښي او د دښمن په خیر ، ښېګنې او خواخوږۍ کې لګیا وي. د هغوی په کړو وړو او خبرو کې پر کوم مخالف لعنت ویل یا سپکول نه وي ، هغوی د مخالف په ځواب کې د شوخو کلماتو په فکر کې نه وي ، پر چا د پړې اچولو اړخ نه غوره کوي ، د همدې کړنې اغېز دا وي چې د څو ورځو له مخالفت وروسته لوی لوی سرکښه د هغوی پر وړاندې غاړه ماتې شي او د هغوی خبرې ومني. نن تأسف دا دی چې موږ د انبیاوو له تګلارې دومره لرې تللي یو چې زموږ په ویناوو او لیکنو کې د هغوی د هېڅ خبرې رنګ نه دی پاتې.

د نن ورځې د مبلغ او مصلح کمال دا ګڼل کېږي چې پر مخالف ډول ډول تورونه ولګوي او هغه رسوا کړي او خپله وینا داسې ژوندۍ کړي چې اورېدونکی زړه ټینګ ونیسي ، همدې ته د نن ورځ ژبپوهنه او د پښتو ادب وایي. انا لله و انا الیه راجعون.

الله تعالی خو چې کله انبیا د بلنې پر دریځ دروي نو د موسی او هارون علیهما السلام په څېر اولوالعزمه پیغمبرانو ته د فرعون غوندې د یوه سرکښه کافر په لور د لېږلو پر مهال دا لارښوونه کوي: ((قولا له قولا لینا لعله یتذکر او یخشی. ژباړه: له فرعون سره نرمه خبره وکړئ ، ښایي لارې ته برابر شي او له الله تعالی ووېرېږي.))

نن زموږ په علماوو ، مصلحینو او مبلغینو کې هېڅ یو له حضرت موسی او هارون علیهما السلام څخه لوړ لارښود او هادي نه شي کېدی او د هغوی مخاطبین له فرعون څخه زیات بې لارې نه شي کېدی ، نو د دوی لپاره دا څرنګه روا شوه چې څوک چې د دوی له نظر سره اختلاف لري ، په هغه پسې ملنډې ووهي او د پښو غوځولو په هڅه کې یې شي او له استهزا او ټوکو سره پر هغوی لفاظي وکړي. او بیا په زړه کې خوشاله وي چې د دین ډېر لوی خدمت یې ترسره کړی دی. او له خلکو څخه د دې تمه ولري چې د دوی خدمتونه وستایي او ویې مني.

زما په اند په دې وخت کې دا درې اسباب دي چې د مسلمانانو د پرمختګ پر وړاندې لوی خنډ دي. د هرې غونډې په پایله کې افتراق او د هر تنظیم په پایله کې تفریق ، د هرې اصلاح په پایله کې فساد او د هر دعوت په پایله کې کینه را ټوکېږي. کاش موږ په ګډه فکر وکړو او د نورو له اصلاح کولو مخکې د خپلې اصلاح په اړه فکر وکړو. ځکه آره ناروغي همدا ده چې د مال او ځای له مینې او د حسد او کینې له پلیتیو څخه زموږ خپل زړونه پاک نه دي. موږ په دې ډېر ویاړو چې له غلا ، رشوت ، سود ، شراب ، نڅا ، موسیقي او سینما څخه ځان ساتو او د لمانځه او روژې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پابند یو. خو خطر دا دی چې داسې خو به نه وي چې زموږ د لمانځه او روژې دا پابندي او له سود ، شراب ، نڅا او موسيقي څخه زموږ ځان ساتنه يوازې د خپل مولويتوب د مسلک له امله وي. ځکه چې په دې مسلک کې د دې شيانو ځای نشته ، که نه که له دې شيانو څخه مو خاص د خدای له وېرې ځان ساتلی وی نو د مال او مقام له مينې ، کينې او حسد ، لويۍ او ځان ښودنې څخه به هم خوندي وی. ځکه چې د دې شيانو چټلتيا له سود او شرابو څخه کمه نه ده. خو دا باطني ګناهونه زموږ د چپنې او پټکي تر سيوري لاندې ځايېدی شي ، له همدې امله د هغوی پروا نه کوو او همدا هغه شيان دي چې په اصل کې د ټولو تفرقو بنسټونه دي. الله تعالی دې موږ ته لدې ټولو اپتونو څخه د ځان ساتنې بشپړ توفيق راکړي تر څو په يوه زړه د بلنې او اصلاح کار له پيغمبرانه جذبې او د پيغمبرانه ادابو په ملتيا ترسره کړو.

د وينا لنډيز

د فکر او نظر له خاوندانو دا خبره پټه نه ده چې اوس مهال د نړۍ په ګوټ ګوټ او هر هېواد کې مسلمانان چې له کومو مصيبتونو او اپتونو سره لاس او ګرېوان دي ، د هغو تر ټولو لوی لامل خپل منځي تفرقه او کورنۍ جګړې دي. که نه د شمېر او مادي اسبابو له مخې د اسلام په ټول تاريخ کې هېڅ وخت هم مسلمانانو دومره لوی ځواک نه دی ترلاسه کړی ، څومره ځواک چې نن په لاس کې لري.

او کله چې د دې تفرقې پر علت غور کېږي نو د هغه علت له خدای او آخرت څخه مخ اړونه او د نورو قومونو په څېر يوازې د دنيا د څو ورځني مال ، شتمنۍ ، عزت او مقام بې واګو هوس وي. چې زموږ په ټولنه کې کله د سياسي واک لپاره د اړ و دوړ ، سوداګريزو او صنعتي سياليو او د پوستونو او منصبونو لپاره د خپل منځي شخړو په بڼه زموږ ټولنه ټوټې ټوټې کوي او کله د مذهبي او ديني نظرياتو په جامه او د بېلا بېلو نظامونو په شکل کې زموږ د يو بل د مسخره کولو او سپکولو وسيله ګرځي ، که نه که د اجتهادي نظرياتو د خپل منځي اختلاف سربېره د صحابوو او تابعينو په څېر زموږ د جنګ لوری يوازې د کفر و الحاد او بې دينۍ په لور واوړي او د هغو په مقابل کې د مسلمانانو بېلا بېلې ډلې په يوه صف کې ودرېږي او يو کلک بنسټ وګرځي نو ننۍ ناخوالې به يوه هم ترسترګو نه شي.

له با مسؤليته علماوو له درد ډکه غوښتنه

د سياسي او اقتصادي ميدان او د مقام او منصب په سيالۍ کې د بې اعتداليو مخه نيول خو له يوې مخې زموږ په وس کې نه دی ، خو پخپله د دين او مذهب لپاره د کار کوونکو ډلو په نظرياتو او کارونو کې د ګډې موخې لپاره په شته اختلافاتو کې اعتدال راوستلی شو. که موږ د اسلام د بنسټيزو اصولو د ساتنې او د الحاد او بې دينۍ د سېلاو

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مخنیوي مهمه موخه په صحیح معنا وپېژنو نو دا هغه د یو والي ټکی دی چې د مسلمانانو ټولې فرقې او ټولې ډلې پرې را ټولېدی او په ګډه کار کولی شي او هماغه وخت د دې سېلاو په مقابل کې کوم اغېزمن ګام پورته کېدلی شي.

خو د حالاتو کتنه د دې ښکارندویه ده چې همدا اصلي موخه زموږ له پامه غورځېدلې ده. له همدې امله زموږ د وړتیاوو ، علم او تحقیق زور په خپل منځي اختلافي مسایلو کې په مصرف رسېږي. همدا زموږ د غونډو ، وعظونو ، کتابګوټو او ورځپاڼو د بحث سوژه وي. زموږ له دې کار څخه ولس په دې فکر کې وي چې د اسلام دین یوازې د همدې دوو شیانو نوم دی. او کوم لوری چې دوی غوره کړی دی ، د هغې په خلاف وینا یا کړنه له بې لاریتوب او اسلام سره په دښمني تعبیروي ، چې په پایله کې زموږ هغه ځواک چې باید د کفر ، الحاد او بې دینۍ او په ټولنه کې د زیاتېدونکي بې حیایۍ په مقابله کې لګول شوی وی ، په خپل منځي جګړو او شخړو کې لګېږي. اسلام او ایمان چې له موږ پر کوم مورچل د جنګېدو او قرباني ورکولو غوښتنه کوي هغه مورچل د دښمنانو د یرغلونو لپاره تش پروت دی. زموږ ټولنه له ټولنیزو ناخوالو ډکه ده. اعمال او اخلاق ویجاړ شوي دي. په معاملاتو او تړونونو کې دوکې دي. سود ، قمار ، شراب ، خنزیر ، بې حیایي او بدکارۍ زموږ د ژوند په هر ډګر کې خپاره شوي دي. پوښتنه دا ده چې د انبیاوو رښتیني وارثان او د هېواد او ملت ساتونکي چې پر خپلو مخالفینو څومره په غوسه کېږي ، ولې د هغې نیمایي هم د خدای پر سرکښانو نه غوسه کېږي؟ او په خپلو کې د نظري اختلاف پر مهال چې د کومې ایماني جذبې څرګندونه کوي ، ولې د ایمان پر دې مورچل نه ښکارېږي؟ زموږ د ژبې او قلم ځواک چې په کوم ډول په خپلو اختلافي مسایلو کې جهاد کوي ، د هغې یوه برخه د ایمان پر سرحدونو او اصولو باندې د کېدونکو یرغلونو په مقابل کې ولې نه لګول کېږي؟ د مسلمانانو د مرتد کوونکو هڅو په مقابل کې موږ ولې یو کلک دېوال نه ګرځو؟

اخر موږ پردې ولې غور نه کوو چې د انبیاوو را استول او د قرآن نازلېدل هغه ستره موخه چې په نړۍ کې یې انقلاب راوست او چې د ادم اولاد یې له حیوانیت څخه را و ایست او پر انسانیت یې سرلوړی کړ او هغه چې ټوله نړۍ یې د اسلام دایرې ته را وښکله ، آیا هغه یوازې همدا مسایل وو چې موږ پکې اخته یو او نورو ته د لارښوونې تګلارې او پیغمبرانه دعوت همدا سرلیک درلود چې نن موږ غوره کړی دی.

((الم یأن للذین امنو ان تخشع قلوبهم لذکر الله وما نزل من الحق.)) ((ژباړه: آیا لا تراوسه هغه وخت ندی رسېدلی چې د مؤمنانو زړونه د الله ذکر او د هغه د نازل کړي حق پر لور واوړي.))

اخر هغه وخت به کله راځي چې له خپلو نظري او اجرایوي مسایلو ور هاخوا واوړو او د اسلام د بنسټونو ساتنه او د ویجاړې شوې ټولنې رغونه به خپله اصلي وجیبه ګڼو؟ په هېواد کې به د عیسویت او کمیونیزم د زیاتېدونکي

(c) ketabton.com: The Digital Library

سپېلاو شخه ځان خبروو ، د قادیانیانو له حدیثو د انکار او په دین کې د لاسوهنې لپاره د جوړ شویو ادارو مقابله به د پیغمبرانه دعوت او اصلاح په وسیله کوو ؟

او که موږ دا کار ونه کړ او په محشر کې زموږ خوږ پیغمبر رسول کریم ﷺ له موږ دا پوښتنه وکړه چې زما پر شریعت او زما پر دین یرغلونه کېدل ، د اسلام پر نوم کفر خپرېده ، پرلپسې هڅې روانې وې چې زما امت زما د دښمنانو امت شي ، په قرآن او سنت کې ځرګندې لاسوهنې روانې وې ، د خدای او رسول ښکاره نافرمانۍ کېدې نو تاسې د علم داعیان چېرته وئ؟ د هغوی په مقابل کې مو څومره زیار وایست او قربانۍ مو ورکړې؟ څومره بې لارې خلک مو لارې ته راوستل؟ نو موږ باید نن فکر وکړو چې زموږ ځواب به څه وي!؟

کړنلاره

د همدې لپاره د ملت پر درد پوه او د اسلام او ایمان پر اصولو او موخو باندې خبرو علماوو نه مې هیله دا ده چې د موخې اهمیت او نزاکت په پام کې ونیسي. له هر څه مخکې خو په خپلو زړونو کې دا ژمنه وکړئ چې خپل علمي او عملي وړتیا او د ژبې او قلم ځواک به زیات تر زیات پر هغه مورچل لګوئ ، د کوم مورچل د ساتنې لپاره چې قرآن او حدیث بلنه درکوي.

درنو علماوو! د دې خبرې ژمنه هم وکړئ او پرېکړه هم چې د دې کار لپاره به له خپلو اوسنیو بوختیاوو تر ټولو زیات وخت وباسئ. دوهم دا چې خپل نظریاتي او اجتهادي اختلافات به یوازې د خپل درس تر حلقو او تصنیف او تالیف او فتواوو پورې محدود ساتئ. د ولسي غونډو ، ورځپاڼو ، لوحو ، د خپل منځي مناظرو او جګړو په ذریعه به یې نه را پورته کوئ ، په دې حلقو کې به هم د دعوت او اصلاح د پیغمبرانه اصولو په پیروۍ له زړه بوږنوونکو ، له طعن او سپکاوي ډکو ، استهزاوو ، رشخند او ژورنالیستکو عبارتونو ځان ساتئ. دریم دا چې په ټولنه کې د خپرو شویو ناروغیو د درملنې لپاره به په زړه راښکونکي او له مینه ناکې ژبې او لهجې خپل کار پیلوئ. څلورم دا چې د الحاد ، بې دینۍ او په قرآن او سنت کې د لاسوهنې د مقابلې لپاره د دعوت د پیغمبرانه اصولو تر سیوري لاندې له حکمته ډکو تدبیرونو ، له نصیحت او خواخوږۍ ډکو ویناوو او د زړه راښکونکو دلایلو په وسیله او د ((مجادله بالتی هی احسن)) سره به د خپل د ژبې او قلم ځواک کاروئ.

ما چې کوم څه وویل ، په ډېرې ښښنې سره ، چې نه دا زما مقام وو او نه راته په کار وو چې د علماوو په وړاندې داسې جرأت وکړم خو د خوږمن زړه څه کلمات وو ، چې پر ژبه راغلل. زما قدرمن مشران دې ماته ښښنه وکړي او که په دې خبرو کې کوم ګټور اړخ وي نو هغه د دوی خپل کار دی ، پکې غوره دې کړي. زه هیله لرم چې که علماوو

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې لور ته پام واړاوو او کار يې پيل کړ نو د الله تعالی ژمنه ((ان تنصروا الله ينصرکم يعنې که تاسې له الله سره مرسته وکړئ ، الله به له تاسې سره مرسته وکړي)) پخپلو سترګو پوره کېدونکې ووينئ.

((ان اريد الا الاصلاح مااستطعت وما توفيقی الا بالله عليه توکلت و اليه انيب))

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امت اختلافات او د هغو حل

مولانا مفتي محمّد شفيع صيب رحمه الله په يوه بل ځای کې ((د امت اختلافات او د هغو حل)) تر سرليک لاندې وعظ وکړ چې په حقيقت کې د ((امت يو والی)) کتابګوټي بشپړوونکی حيثيت لري. په همدې اړوند دا تقرير هم د ((امت يوالی)) له کتابګوټي سره يو ځای خپرېږي ، تر څو خبره بشپړه شي او د ناروغۍ او درملنې دواړو څرګنداوی پر يو وخت وړاندې شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امت اختلافات او د هغو حل

کله چې شيخ الهند ((مولانا محمود الحسن صاحب (قدس الله سره)))، د ((مالټا)) په زندان کې له څلور کلن بند تېرولو وروسته دارالعلوم ديوبند ته راغی نو د علماوو د يوې غونډې پر وړاندې يې يوه ډېره مهمه خبره وکړه.

هغه خلک چې له شيخ رحمه الله سره بلد دي، هغوی له دې هم ناخبره نه دي چې د هغوی دا بند د عامو سياسي مشرانو د بند غونډې نه وو. د خپلواکۍ په جنګ کې د دې مشر ټولې هلې ځلې يوازې د حق سبحانه و تعالی د خوښۍ لپاره د امت د سوکالۍ او سوبتيا شاوخوا راڅرخېدلې. د مسافرۍ او د ډېري بې کسۍ پر مهال د نيول کېدو په وخت کې هغه جمله چې د هغوی پر ژبه مبارکه راغله، د دوی د هوډ او موخې بشپړ څرک ترې لګېږي. ويې فرمايل: ((الحمد لله، بمصيبتی گرفتارم نه بمعصيتی. ژباړه: ستاينې الله لره دي چې پر مصيبت نيول شوی يم، نه پر ګناه.))

د زندان په يوازيتوب کې يوه ورځ چې ملګرو ډېر خفه وليد نو ځينو ملګرو وغوښتل د ډاډېينې لپاره يې څو خبرې وکړي، نو ده رحمه الله وفرمايل: د هغه کړاو څه غم دی چې يوه ورځ به ختم شي، غم دا دی چې دا زحمت او زيار د الله تعالی په نزد قبول دی او که نه؟

د مالټا له زندانه له راخوشي کېدو وروسته يوه شپه د ماخوستن له لمانځه وروسته په دارالعلوم دېوبند کې ناست وو. د علماوو لوی شمېر يې په وړاندې وو. په دې وخت کې يې وفرمايل چې: موږ خو د مالټا په ژوند کې دوه درسه زده کړل. د دې ټکو په اورېدو د غونډې ټول ګډونوال غوږ غوږ شول چې دې استاذ العلما شيخ اتيا کاله علماوو ته له درس ورکولو وروسته په وروستي عمر کې چې کوم درسونه زده کړي دي هغه څه دي. ويې فرمايل: ما چې تر کوم ځايه د زندان په يوازيتوب کې په دې غور کړی چې په ټوله نړۍ کې مسلمانان له ديني او دنيوي هر اړخه ولې له منځه روان دي، نو د هغې دوه علته راته څرګند شول. يو، د قرآن پرېښودل؛ بل د هغوی خپل منځي اختلافات او کورنۍ جګړې. د همدې لپاره مې له هماغه ځايه دا هوډ راسره راوړی چې خپل پاتې ژوند به په همدې کار کې لګوم چې قرآن کريم د لفظ او معنا دواړو له اړخه عام شي. د ماشومانو لپاره د لفظي ښوونې ښوونځي په کلي کلي کې ودان شي. لويان د ولسي قرآن ښوونې په بڼه د هغه له معنا سره اشنا کړی شي او په قرآني لارښوونو د عمل لپاره چمتو کړی شي او د مسلمانانو خپل منځي جګړې او شخړې په هېڅ بيه ونه زغمل شي.

د امت حکيمانو چې د مړه ملت د ناروغۍ کوم تشخيص او درملنه وړانديز کړې وه، د ژوند په پاتې ورځو کې د کمزورتيا، ناروغۍ او د بوختياوو له ډېروالي سربېره يې د دې لپاره پرلپسې هڅې وکړې او پخپله يې د قرآن تدريس پيل کړ. چې په دې کې به د ښار ټولو علماوو او دغه راز د ((حضرت مولانا حسين احمد مدني)) او ((حضرت مولانا شبير احمد عثماني)) په څېر علماوو هم ګډون کاوه او ولس هم. او پخپله زه ((ليکوال)) هم په دې درس کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ګېون له لوړاوي برخمن وو. خو له دې پېښې وروسته د حضرت رَحِمَهُ ٱللَّٰهُ ژوند هم یوازې د ګوتو په شمېر څو ورځې وې.

آن قدح به شکست و آن ساقی نماند

نن هم مسلمانان چې په کومو اپټونو کې اخته او له کومو پېښو او بلاوو سره مخ دي ، که له ځیرکتیا کار واخلو ، د هغو تر ټولو لوی علتونه به همدا دوه ثابت شي ، قرآن پرېښودل او پخپلو کې جنګونه کول. که غور وکړو نو دا خپل منځي جګړه هم د قرآن د پرېښودو یوه حتمي پایله ده. که پر قرآن تر یو څه اندازې هم عمل کېدی ، نو کورنۍ جګړه به تر دې بریده نه رسېده.

د رایې د اختلاف بریدونه

د رایي اختلاف مذموم نه دی که له خپلو ټاکلو بریدونو وا نه وړي. د انسان په فطرت کې یې پیدا کوونکي د حکمت له مخې یوه ماده د غوسې او دفاع هم ایښې او هغه د انسان د بقا او پرمختګ لپاره ضروري ده. خو دا ماده یې د دښمن د دفاع لپاره ایښې ، که د دې لوری بل لوري ته واوړي —که څه هم چې د دښمن په پېژندلو او ټاکلو کې تېروتنه ترې شوې وي یا د کوم بل علت له مخې— په هر حال کله چې د دښمن لوری بدل شي نو دا پخپله د خپلې تباهۍ وسیله ګرځي. له همدې امله قرآن کریم د مؤمن لپاره په پوره وضاحت د هغه خوا یا لوری ټاکلی دی.

((ان الشیطان لکم عدو فاتخذوه عدوا. ژباړه: شیطان ستاسې دښمن دی او پر دښمنۍ یې ونیسئ.)) چې موخه یې دا ده چې د مؤمن د غوسې او جنګ صحیح لګښت یوازې شیطان او شیطاني ځواکونه دي. کله چې د دې جنګ مخ همدې خوا ته وي نو د قرآن کریم په اصطلاح کې ورته جهاد وایي چې له سترو عبادتونو څخه دی. په حدیث کې راځي: ((ذروة سنامه الجهاد ، یعنې په اسلام کې تر ټولو لوړ کار جهاد دی.)) خو که د دې جنګ لوری لې له هغه خوا واوښت ، نو د جهاد پر ځای فساد بلل کېږي چې له دې څخه د ژغورنې لپاره د الله پیغمبران او کتابونو راغلي دي. د شکل او بڼې په اعتبار د جهاد او فساد تر منځ هېڅ توپیر نه وي. هغه کرښه چېرته چې دا دواړه سره بدلېږي ، دا دی چې که د هغه مخ د شیطان او شیطاني ځواکونو په لور وي نو جهاد که نه نو فساد دی. د دوو ملتونو نظریه ، چې په پایله کې یې پاکستان رامنځته شو ، د همدې اجمال عملي تفصیل وو چې د اسلام د کلمې منونکي یو واحد قوم دي او نه منونکي یې بل قوم. د هغوی د جهاد لوری باید همدې خواته وي.

((حضرت شاه ولی الله قدس سره)) د جهاد د فرض کېدو یو حکمت دا هم ښودلی دی چې د قهر او غضب او دفاع کومه ماده چې په انساني فطرت کې اخښل شوې ده کله چې د جهاد په وسیله خپل صحیح لګښت ومومي نو

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپل منځي کورنۍ جګړې او فساد پخپله له منځه لاړ شي ، که نه نو د دې مثال داسې وي لکه د کوم بام لپاره چې د باران د اوبو د وتلو لاره د ناوې په بڼه جوړه نه شي نو بیا اوبه بام سوری کوي او دننه راځي.

سوله او جګړه، له چا سره

که نن ورځ غور وکړو نو په ټوله اسلامي نړۍ کې همدا بېلګه ربنتیا کېږي. له شیطان او شیطاني تعلیم ، له کفر او الحاد ، له خدای او رسول سره له بغاوت او بې حیایۍ او عیاشۍ سره طبیعتونه اشنا شوي دي. د دې ټولو کینه له زړونو وتلې ده ، هېچا ته پرې غوسه نه ورځي. د انساني رواداری ، اخلاقو او مېړانې ټول ځواک د کفر ، الحاد او ظلم پر ملاتړ لګېږي. د کینې ، سرکښۍ او د دښمنۍ لوری پخپله د خپلو غړو او ګاونډیو په لور دی. په خپلو کې په وړه وړه خبره جنګ او جګړې دي. د اختلاف له یوه کوچنې ټکي لوی غر جوړ شي. همدا د ورځپاڼو او کتابګوټو خواړه ګرځېدلي. له دواړو لورو خپله وړتیا داسې لګول کېږي چې ګواکې جهاد ترسره کوي. دوه جنګ کوونکي قوتونه جنګ کوي او هېڅ د خدای بنده خپل ګرېوان ته سر نه ټیټوي:

چې دا نړېږي ، هغه کور ستا نه وي ، ظالمه!

د هېوادونو له سیاست څخه نیولي تر کورنیو چارو پورې په ټولو کې همدا تر سترګو کېږي. هره خوا چې ګورې د ((انما المؤمنون اخوة)) تدریسوونکو یو بل له ګرېوانه نیولي وي. قرآن حکیم چېرته چې د بښنې او تېرېدنې ، د صبر او بښنې تلقین کړی وو ، هماالته جنګ روان دی او پر کوم مورچل یې چې د جهاد بلنه ورکړې وه هغه مورچل د دښمنانو د یرغلونو لپاره تش پروت دی. ((فالی الله المشتکی وانا لله وانا الیه راجعون.))

د جرګو ، مرکو او د ښاروالۍ د هیئتونو غونډې ، د حکومت د دندو او کارونو سیالۍ ، په صنعت او سوداګرۍ کې مقابله ، د شتمنو او خانانو کشمکش چېرته چې خاص د خپلو حقونو جنګ دی چې پرېښودل یې د ټولو په نزد قرباني او د لوړو اخلاقو ثبوت دی ، هلته کوم څوک یو انچ هم ښورېدو ته تیار نه دي. د دین او مذهب په نوم د کار کوونکو خو لومړی شمېر لږ دی او هغه چې شته ، هغو عموماً د قرآن او سنت له بنسټیزو لارښوونو مخ اړولی او په فرعي او څنګیزو مسایلو کې سره اخته دي. له ورې نه وړه مسئله د شخړې مورچل ګرځېدلې ده ، چې تر شا یې د غیبت ، درواغو ، مسلمان ته ضرر ، تور او تهمت ، استهزا او رشخند په څېر د متفق علیه کبیره ګناهونو په کیسه کې هم نه وي. د دین په نوم د خدای په کورونو کې شخړې ، وژنې او جنګونه کېږي او خبره آن تر پولیسو او محکمو پورې رسېدلې ده.

دا دینداران په خدای او رسول باندې له استهزا کوونکو ، شراب څښونکو ، د سود او رشوت خوړونکو سره هغه کینه نه لري ، کومه چې په دې مسایلو کې له اختلاف کوونکو سره یې لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو د خدای بنده پردې غور نه کوي چې د دې په مثبت او منفي دواړو اړخونو کې يو هم د چا په نزد داسې نشته چې د هغه لپاره له مسلمانانو سره جنګ کول روا وي او يا د نورو غيبت کول ، تور لګول ، سپکول او ذليل ګڼل روا وي.

د رغونې يوه ناسمه هڅه

زموږ د نوو تعليم يافته روڼ اندو رغوونکو پام چې کله د دې خپل منځي اختلافونو ورانکاره پايلو ته اوړي او د هغې د درملنې فکر ورسره پيدا کېږي نو د دوی په فکر کې ټولې خرابۍ يوازې په هغو اختلافاتو کې ور ښکاري چې د دين او مذهب په نوم رامنځته کېږي. او هغوی يوازې د همدې اختلاف د له منځه وړلو لپاره د علاج فکر کوي. هغوی په دې وخت کې ټولې هغه جګړې هېرې کړي چې فقط د نفسي او ذاتي غوښتنو لپاره ترسره کېږي ، د کومو لپاره چې سر ، عزت ، مال او هر څه حلال ګڼل کېږي چې تر شا يې په ټول هېواد کې د خپل منځي کرکې سېلاو څپې وهي ، خو دا چې هغو ته د نوي تمدن او شرافت نوم ورکول کېږي ، له همدې امله نه هغه د قوم لپاره ناروغي ګڼل کېږي او نه د هغې د درملنې فکر ته اړتيا ليدل کېږي.

په اختلاف او جنګ کې يوازې ملا بدنامه دی او د هماغه علاج تر غور لاندې دی. حال دا چې د دين او مذهب په نوم چې کوم اختلافات رامنځته کېږي ، که غور وکړو نو د هغو خرابتيا يوازې له پولو څخه د تېرې له امله را پيدا کېږي ، که نه اختلاف د هېڅ ډول وروری د له منځه تلو لامل نه شي ګرځېدی. دا خپل ذاتي حقونه نه دي چې قرباني کړی شي. بلکې د قرآن او سنت د تعبير اختلافات دي ، چې له منځه نه شي وړل کېدی.

زموږ ځينې روښن فکره مصلحين ټول فساد په همدې اختلافاتو کې ايسار بولي او د هغه درملنه دا وړانديزوي چې د ډلبازيو اختلافات دې له مخې لرې کړی شي او له ټولو دې يو نوی او ګډ مذهب جوړ کړی شي. د ټول قوم به هماغه يو مذهب وي ، تر څو د اختلافاتو بېخ له منځه لاړ شي.

خو دا خبره په مذهبي مسايلو کې نه د عقل له مخې سمه ده او نه هم عملاً امکان لري. هو ، يوازې په دنيوي چارو کې په کومو کې چې جنګ د ذاتي حقونو وي ، هلته له خپلو خپلو غوښتنو په تېرېدو دا ډول سوله کېدی شي. له همدې کبله د خپل منځي جنګ او شخړې درملنه دا نه ده چې د رايې اختلاف له منځه يو وړل شي او ټول يوې نظريې ته غاړه کېږدي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نظري اختلاف او جنګ و فساد توپیر

د عقل او بصیرت له ښتنانو پټه نه ده چې دیني او دنیوي ، د معاملاتو په دواړو ډولونو کې ډېری داسې مسایل راځي په کومو کې چې رایې توپیر لرلی شي. په هغو کې اختلاف کول پخپله د عقل او دیانت یوه تقاضا ده. په هغو کې اتفاق یوازې په دوو صورتونو کې کېدلی شي یا خو دې په غونډه کې هېڅ سترګور او د رایې ښتن نه وي ، یو کس دې یو څه وواییې او ټول دې ورسره ومني. او یا دې نو له رضا د یو چا د مراعت او مېړانې له امله د خپل ضمیر او د خپلې رایې په خلاف خبرې باندې چوپتیا غوره کړې. که نه که عقل او دیانت دواړه شته وي نو د رایې اختلاف اړین دی او دا اختلاف هېڅکله زیان راوړونکی نه وي. بلکې د نورو لپاره د بصیرت توکي برابروي. په جرګو کې د حزبونو اختلاف پر همدې بنسټ اړین ګڼل کېږي.

د قرآن او سنت د مجملاتو او پېچلتیاوو په تشریح او تعبیر کې همدې ډول اختلافاتو ته رحمت ویل شوی دی ، چې د اسلام له لومړني پېر څخه نیولې د صحابوو ، تابعینو او بیا تر مجتهدو امامانو پورې یې دوام درلود. په دې مسایلو کې کوم اختلافات چې د صحابه کرامو تر منځ رامنځته شوي ، د هغو د له منځه وړلو معنا له دې پرته بل څه نه شي کېدی چې د صحابه کرامو یوه ډله دې باطله وګڼلی شي چې د صحابوو باطل ګڼل پخپله د حدیثو د نصوصو او قرآني لارښوونو سره بالکل خلاف کار دی. د همدې لپاره ((حافظ شمس الدین ذهبي)) فرمایلي دي چې په کومه مسئله کې چې صحابه کرامو اختلاف کړی ، د هغه بیخي له منځه وړل امکان نه لري.

د صحابوو او مجتهدو امامانو تګلاره

د دې ترڅنګ د صحابوو ، تابعینو او مجتهدو امامانو د پېر هغه تاریخ هم مخته ایښودل اړین دي چې د کتاب او سنت د تعبیر له مخې کوم د رایې اختلاف چې د هغوی تر منځ پېښ شوی ، په دې ټول تاریخ کې یوه واقعه هم داسې نشته چې هغه دې د جنګ او شخړې بڼه غوره کړې وي. په مسایلو کې د خپل منځي اختلاف سربېره په یو بل پسې لمونځ کول او د وروری ټولې اړیکې ساتل په دې ټول تاریخ کې یو لوی شاهکار دی. په سیاسي مسایلو کې شخړې ، د صحابوو فتنې ، د تکویني حکمتونو پراساس رامنځته شوې. د هغو په منځ کې توري هم وچلېدې خو د همدې فتنې په پیل کې کله چې مظلوم امام حضرت عثمان غني رض د سرکښانو په لومه کې ایسار وو او همدې سرکښو د لمنځونو امامت ترسره کاوه ، نو مظلوم امام مسلمانانو ته د هغوی په اقتدا د لمانځه کولو لارښوونه وکړه او عام قانون یې دا ور وښوده چې: ((اذهم احسنوا فاحسن معهم وان هم اساؤا فاجتنب اساءتهم ، یعنې کله چې دوی کوم نېک کار کوي ، مرسته ورسره وکړئ او کله چې بد او ناسم کار کوي ، ترې لرې اوسئ.)) د دې لارښوونې په وسیله یې د سر په بیه مسلمانانو ته د قرآني لارښوونې((وَتَعَاوَنُواْ عَلَى الْبرِّ وَالتَّقْوَى وَلاَ تَعَاوَنُواْ عَلَى الإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ)) صحیح تفسیر وښوده او د خپل منځي تیت او پرکی او افتراق دروازه یې وتړله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د همدې فتنې په پای کې کله چې د حضرت علي او حضرت معاويه رضی الله عنهما تر منځ د جنګ ميدان تود وو ، د روم د عيسوي سلطنت له خوا حضرت معاويه (رض) ته له خپل ځان سره د يو کېدو او له هغه سره د مرستې پيغام ور ورسېد نو د حضرت معاويه رض ځواب دا وو چې زموږ په اختلاف ونه غولېږې. که مو د مسلمانانو په لور مخ را واړاوه نو د حضرت علي (رض) د لښکر لومړی عسکر چې ستا سره د مقابلې لپاره به وځي ، هغه به معاويه وي. نو معلومه شوه چې خپل منځي اختلاف چې د منافقينو د ژورو سازشونو له امله د تشدد اړخ خپل کړی دی ، په هغه کې هم د اسلام بنيادي حقايق له پامه نه دي غورځېدلي.

د وينا لنډيز دا دی چې د کتاب او سنت په تعبير کې د رايې اختلاف چې د صحابوو ، تابعينو او مجتهدو امامانو تر منځ وو هغه بې له شکه رحمت دی. د هغه کوم اړخ نه مخکې مسلمانانو ته زيان رسوونکی ثابت شوی او نه نن کېدی شي. په دې شرط چې د هماغو پولو دننه وي په کومو کې چې هغوی ساتلی وو چې اغېز به يې په لمانځه ، جمعې ، امامت او د معاشرت پر هېڅ چارې شتون نه درلود.

شخړه او سمون

د مذهب په نوم نور اختلافات له لومړنيو پېړيو وروسته د بدعت او سنت او له نورو سرليکونو راپيدا شول. دېرى خلکو د قرآن او سنت په تعبير کې صحيح اصول پرېښودل او ذاتي رايه يې اساس وګرځوله او نوي نوي مسايل يې را پيدا کړل. دا اختلافات بې له شکه چې هغه تفريق او افتراق وو چې په قرآن او سنت کې مسلمانان ترې وېرول شوي دي. د هغو د له منځه وړلو يا کمولو هڅه بې له شکه چې ګټوره وه ، خو قرآن حکيم د دې هم يوه ځانګړې طريقه ښوولې ده چې په وسيله يې د تفريق ساحه راتنګه او لا پراخه نه شي. دا هغه د خير په لور د بلنې اصول دي په کومو کې چې تر ټولو لومړی له حکمت او تدبير او بيا خير غوښتنې ، خواخوږۍ او خواږه عنوان سره د قرآن او سنت د صحيح مفهوم په لور د خلکو را بلنه ده. او په پای کې((مجادله بالتی هی احسن – يعنې په حجت او دليل سره د پوهولو او پوهېدلو)) هڅه ده.

د تأسف ځای دی چې نن سبا عام د علم څښتنو او سمون راوړونکو دا اصول له پامه غورځولي دي. يوازې په شخړو او هغه هم په غير مشروط انداز کې بوخت شوي او د خپل سيال د استهزا او رشخند ، د هغه د را لاندې کولو لپاره د رښتيا او دورغو ، روا او ناروا هر ډول جالونو کارول يې غوره کړي دي چې حتمي پايله يې جنګ ، جګړه ، فساد او شخړه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اختلافاتو د خرابیو پر وخت درملنه

نن کله چې د مسلمانانو تفرق انتها ته رسېدلی دی ، د خپلو مزعوماتو په خلاف هېڅوک د بل د خبرې منلو ، بلکې اورېدلو ته هم تیار نه دی او هېڅ داسې قوت نشته چې کومه ډله دې ته اړ کړي چې له دې خپل منځي جګړو او شخړو او د هغو له ورانکاره اغېزو څخه د اسلام او مسلمانانو د ژغورلو یوازې یوه لاره ده او هغه دا چې د ډلو او فرقو مسؤلین لږ په دې غور وکړي چې په کومو مسایلو کې چې موږ جنګ کوو آیا هغه د اسلام بنسټیز مسایل دي ، د کومو لپاره چې قرآن کریم رانازل شوی ، رسول کریم ﷺ رالېږل شوی ، هغه مبارک ﷺ خپل ژوند ورته وقف کړی او د هغو تر شا یې هر ډول قربانۍ ورکړې ، او که نه ، اساسي مسایل او د قرآن او اسلام اصلي غوښتنه کوم بل څه ده.

په کوم هېواد کې چې یو لور ته عیسوي مبلغین په خپل پوره ځواک او په ځلبل سره د دې هېواد د عیسوي کولو خوبونهویني. یو لور ته په ښکاره د خدای ، رسول او د هغوی پر لارښوونو رشخند وهل کېږي. بل خوا د قرآن او اسلام پر نوم هر هغه څه ترسره کېږي چې د له منځه وړلو لپاره یې قرآن او اسلام راغلي وو ، په دې ځای کې یوازې د فروعي مسایلو او د هغو د څېړنې ، ګوتڅنډنې او دودولو په هڅو کې اخته او له بنسټیزو کارونو بې پروا خلکو څخه که د الله تعالی او نبي کریم ﷺ له خوا دا پوښتنه وشي چې زموږ پر دین مصیبتونه راتلل ، د هغو لپاره مو څه وکړل ؟ نو زموږ ځواب به څه وي ؛ زما یقین دی چې هره فرقه او هره ډله که لږ له خپلو جګړو سر راپورته کړي او فکر وکړي نو هغه به پر خپلو اوسنیو بوختیاوو وشرمېږي او د خپلو هڅو لوری به بدل کړي. او په پایله کې به خپل منځي اړ او دوړ خامخا کم شي.

زه اوس دا نه وایم چې هغه دې خپل فکرونه او خیالات بدل کړي ، غوښتنه یوازې دومره ده چې د خپلې وړتیا د لګولو ځای دې ولټوي او هلته دې وکاروي. او خپل منځي اختلافات دې یوازې د درس تر حلقو ، یا فتاواوو یا تحقیقي کتابګوټو پورې محدود وساتي او په هغوی کې دې هم ژبه او لهجه د بلنې د قرآني اصولو په څېر نرمه وساتي. فقره بازۍ او د نورو سپکاوی دې زهر وګڼي. زموږ ولسي غونډې ، ورځپاڼې او لوحې دې د خپل منځي شخړې سکروټو ته د ورپوکولو پر ځای د اسلام پر بنسټیزو او متفق علیه مسایلو ولګوي. نو بیا زموږ جنګ ، چې د فساد بنه یې غوره کړې ده ، بیا ځلې به په جهاد بدل شي او د هغه په پایله کې به د ولس لوری هم د خپل منځي جنګ او شخړو څخه بېرته د دین د صحیح خدمت په لور واوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سمه او ناسمه تګلاره

ډېرى خلک په مسايلو کې د علماوو له اختلافاتو پرېشانه شي او پوښتنه کوي چې موږ پر کومه خوا لاړ شو ، چې تر شا يې هدف دا وي چې اوس موږ د هېچا هم وا نه ورو ، له ټولو خپلواک شو او څه چې ښه راته ښکاره شوو هغه وکړو ، او له ورايه د دوى دا ماشومانه پوښتنه په حقه ښکاري ، خو که لږ دقت وکړو نو هغوى به د دې ځواب د خپل شاوخوا له چارو څخه پخپله ترلاسه کړي.

يو سړى ناروغه شو. د ډاکټرانو يا حکيمانو په رايو کې د تشخيص او درملنې په اساس اختلاف رامنځته شو نو هغه څه کوي. همدا چې د دې ډاکټرانو ، حکيمانو ډګريانې معلومې کړي او د هغوى په روغتون کې له نورو ناروغانو يا له نورو تجربه لرونکو څخه له پوښتلو وروسته د خپلې درملنې لپاره کوم يو ډاکټر وټاکي. د هماغه په تشخيص او لارښوونې عمل وکړي خو نورو ډاکټرانو او حکيمانو پسې بد رد او پوچ نه وايي. دلته هېڅوک داسې نه وايي چې د طبيبانو تر منځ اختلاف دى نو له ټولو تېر شئ ، په خپلې ازادې رايې چې څه غواړئ ويې کړئ. آيا همدا تګلاره د علماوو د اختلاف پر مهال نه شئ غوره کولى ؟

يو بل مثال هم در واخلئ. غواړئ يوه قضيه عدالت ته وړاندې کړئ. له قانون پوه وکيلانو سره مو مشوره وکړه. د هغوى د رايو ترمنځ اختلاف پېښ شو ، نو يو سړى هم دا نه وړانديزوي چې بيخي دې د قضيې له وړاندې کولو تېر شي يا دې کوم وکيل ته غوږ نه نيسي او په خپل فکر کې چې څه ورته ښه ښکاره شي هغه دې وکړي. بلکې کېږي خو همدا چې له بېلا بېلو لارو هر تن دومره څېړنه وکړي چې په هغوى کې کوم وکيل ښه پوهېږي او د باور وړ وي ، بيا هغه کس د خپل وکيل په توګه غوره کړي او بل وکيل سره له اختلافه خپل دښمن نه ګڼي ، بد او رد پسې نه وايي او له هغه سره جګړې نه کوي.

همدا فطري او اسانه اصول د علماوو د اختلاف پر مهال ولې نه غوره کېږي ؟ دلته مو دې خبرې ته هم پام وي چې د ناروغۍ او د قضيې په معاملاتو کې مو که پر کوم ناسم ډاکټر يا بې باوره وکيل باور وکړ او خپله معامله مو هغه ته وسپارله نو له هغه څخه چې کوم تاوان رامنځته کېږي ، هغه به خامخا تاسې ته رسېږي. خو د علماوو په اختلاف کې د دې تاوان خطر هم نشته.

په حديث کې راځي چې: که کوم شخص له يوه عالم څخه پوښتنه وکړه او هغه ناسمه فتوا ورکړه نو د هغه ګناه پر پوښتنه کوونکي نه ، بلکې پر فتوا ورکوونکي ده. شرط دا دى چې پوښتنه له هغه شخص څخه شوې وي چې د هغه کس علميت مو د داسې څېړنې او پلټنې په مټ معلوم کړى وي ، څه ډول څېړنه چې د يوه ښه طبيب او ښه وکيل د لټولو پر مهال کوئ. تر خپله وسه د صحيح عالم له لټنې او پلټنې وروسته که مو د هغه پر قول عمل وکړ نو د الله تعالى په نزد مو غاړه خلاصه شوه. که هغه ناسم هم در ښودلي وو نو پر تاسو يې کوم تاوان يا پړه نشته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هو ، دا باید نه وي چې د ډاکټر په لټه کې خو دا معلوم کړئ چې هغه ((ایم بي بی ایس)) دی او دا هم چې د هغه په روغتون کې د کوم ډول ناروغانو درملنه زیاته کېږي ، خو د عالم په لټه کې یوازې د هغه پټکی ، چپنه او ږیره یا ډېر تر ډېره په غونډو کې وینا کول یې معیار وټاکئ. که مو داسې وکړل نو له خپل مسؤلیت څخه مو غاړه نه ده خلاصه ، که هغه په څواب کې کومه تېروتنه وکړه نو تاسو به هم په هغه کې مجرم یاستئ.

د خپل منځي جګړو او شخړو دوه رکنونه

د وینا لنډیز دا دی چې نن د مذهب په نوم چې د جنګونو او جګړو کوم بازار تود دی ، د هغه تر شا دوه عناصره ځای لري ، یو د هرې ډلې او فرقې علما او بل هغه عوام چې د هغو تر شا روان وي.

که علما په خپلو څېړنو او نیوکو کې د دعوت د قرآني اصولو په مطابق د نورو د ناقص ګڼلو او سپکولو څخه ځان وساتي او د اسلام هغه بنیادي مسایل چې هېڅ فرقه پکې اختلاف نه لري - په اسلام او مسلمانانو چې کوم مصیبتونه نن را روان دي ، هغه ټول له همدې مسایلو سره اړیکه لري- د خپلو هڅو او زحمتونو مخ هغې لور ته واړوي ، دغه راز عوام تر خپله وسه پوره کوښښ وکړي چې یو صحیح عالم غوره کړي او بیا د هغه په ښودلې لاره لاړ شي. له علماوو یا د هغوی له پیروانو سره جنګ ونه کړي نو را وښیئ چې په دې کې څه ستونزه ده. ټولې فرقې او د هغوی اختلافات که په خپل حال پاتې هم وي ، دا شخړې او جګړې پای ته رسېدلی شي چې مسلمانان یې د یوې خوا هم نه دي پرې ایښي. یوازې لږ همدې ته د پام اړولو او را اړولو او د تګلارې بدلولو ته اړتیا ده. دربغه ، زما دا غږ هغو مشرانو او ملګرو ته ورسېږي چې په دې لاره کې د څه کولو وړتیا لري. او یوازې د الله تعالی او د رسول الله ﷺ په نوم د دې خواخوږي دعوت لپاره ودرېږي نو د امت ډېر مشکلات به حل شي او زموږ ټولنه چې د وژونکو خرابیو کومې کندې ته لوېدلې ده ، له هغې به وژغورلی شي.

د عامو سیاسي او شخصي جګړو علاج

لکه څرنګه چې مخکې بیان شول چې په مذهبي معاملاتو کې چې شخص کوم ځانګړی لوری غوره کړی دی ، هغه همدا لوری د الله تعالی او د هغه د رسول ﷺ لارښوونه او تلقین بولي او غوره کړی یې دی ، که څه هم د حقیقت له مخې بالکل ناسم وي. خو د هغه فکر لږ تر لږه همدا وي چې هغه د الله دین دی. په دې حالاتو کې په نرمۍ او خواخوږۍ سره د پوهولو او پوهېدلو هڅه باید وشي او تر څو چې د هغه فکر بدل نه شي هغه ته بلنه نه شي ورکول کېدی چې ته قربانۍ ورکړه او خپله نظریه پرېږده او سوله وکړه. هغوی ته یوازې دا ویل کېدی شي چې د رایې اختلاف تر خپلو پولو پورې وساتئ او د پوهولو او پوهېدلو ، د حکمت او وعظ قرآني اصول ، ((مجادله بالتی هی احسن)) له پامه مه غورځوئ. خو کوم معاملات چې یوازې په شخصي او ذاتي حقونو او خواهشاتو پورې اړوند

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي ، هلته دا معامله اسانه ده چې له جګړې څخه د ځان ساتنې لپاره د نورو لپاره خپل ځای پرېږدي. له خپل حق څخه لاس واخلي او کوم شخص چې دا وکړي په دنیا کې هم د هغه د عزت ازانګې لوړې شي او د کومې موخې لپاره یې چې پرې اېښی دی هغه هم له نورو لارو څخه ترلاسه شي او په آخرت کې خو د هغه لپاره یو لوی زېری دی چې عوض یې ټوله دنیا او د دنیا ټول حکومتونه او شتمنۍ هم نه شي کېدی.

رسول کریم ﷺ فرمایي: ((انا زعیم ، بیت فی ربض الجنة لمن ترک المراء وهو محق. ژباړه: د هغه شخص لپاره د جنت په منځ کې د یوه کور ضامن یم چې پر حقه وي او بیا هم له جګړې لاس واخلي.))

په پای کې خپلې لومړۍ جملې ته را ګرځم چې زموږ د ټولو خرابیو اساس د قرآن پرېښودل او په خپلو کې جنګ کول دي او دا خپل منځي جګړه هم په حقیقت کې له قرآني لارښوونو څخه د ناخبرۍ یا غفلت پایله ده. دله ییزو تعصباتو دا حقایق له پامه غورځولي دي.

په دنیاکې د نېکانو کمبود خامخا دی خو داسې نه ده چې هېڅ نشته. افسوس دی چې د داسې اصلاح راوړنکو سخته قاحطي ده چې د شاوخوا له وړو وړو دایرو څخه لړ سر را وباسي او دباندې وګوري چې اسلام او قرآن هغوی کومې خوا ته ور بولي او د هغو غږ ته غوږ کېږدي.

الله تعالی دې موږ ټولو ته د دین پر لاره د تلو بشپړ توفیق راکړي. آمین

اللهم وفقنالما تحب وترضی من القول والفعل والعمل والنیة وصلی الله تعالی علی خیر خلقه وصفوة رسله محمد و آله وصحبه اجمعین.

پای

رحمت شاه فراز

احمد شاه بابا مېنه ، کابل - افغانستان

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library